

Ajuts a la investigació 2016

Especificitats en l'avaluació pericial de l'adopció homoparental

Autora
Mercè Cartié

2017

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Els continguts d'aquesta obra estan subjectes a una llicència de Reconeixement _no Comercial_Sense Obra derivada 4.0. Internacional (CC BY-NC-ND 4.0) de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets (Generalitat de Catalunya, Centre d'Estudis Jurídics i formació Especialitzada) i no se'n faci un ús comercial. Aquesta obra no es pot transformar per generar obres derivades. La llicència completa es pot consultar a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

© **Generalitat de Catalunya**
Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada

De la igualtat d'habilitats sorgeix la igualtat d'esperances en l'assoliment dels nostres fins

Thomas Hobbs

AGRAÏMENTS

El meu agraïment, en primer lloc, a Dora Tellado, Subdirectora de Suport Judicial i Coordinació Tècnica. Admiro la seva aposta decidida per la recerca en el nostre àmbit laboral, tot entenent la seva funció de millora de la qualitat de les intervencions tècniques, i pel seu suport.

Agraeixo també als tècnics de l'equip la seva professionalitat, ganes de millora en la nostra tasca quotidiana i les seves aportacions inestimables.

Un agraïment molt especial a la Laia Fillol, per la seva més que preuada ajuda i col·laboració en la recerca de fonts documentals i pel seu suport i acompanyament en tot el procés d'elaboració i redacció d'aquest projecte.

Gràcies també i molt especialment, a les famílies ateses: a les que inspiraren la idea de desenvolupar aquest projecte i a tota la resta, per assenyalar-los les nostres mancances i brindar-nos, doncs, la possibilitat de millorar cada dia el nostre coneixement i expertesa, així com per l'enriquiment professional i personal que això ens suposa.

Finalment, agraeixo al CEJFE haver cregut en aquest projecte, dotant-lo d'una beca d'investigació.

Gràcies a tots ells perquè, sense el seu ajut, aquest projecte mai hagués estat possible.

RESUM

El concepte de família ha canviat força al llarg de les últimes dècades. Actualment, és un fet constatat que les noves famílies són diferents d'aquelles considerades convencionals. Aquest estudi s'aproxima al coneixement de les famílies homoparentals. L'homoparentalitat designa el llaç de dret que vincula un o diversos infants a una parella homosexual. Si l'homoparentalitat suscita tants interrogants és, amb seguretat, perquè trenca el triangle tradicional mare-pare-fill que constitueix el model familiar tradicional. Però també, perquè convida a reflexionar sobre noves concepcions al voltant de la filiació, la qual cosa suggereix la necessitat de formació dels professionals que treballen amb família. L'existència de llars homoparentals en què s'eduquen infants és ja un fet i un dret adquirit. El problema sovint és el del reconeixement. Front aquesta demanda, els països democràtics responen de forma ben diversa. Si ens focalitzem en els processos adoptius, caldrà avaluar la capacitat de la persona i/o la família per empatitzar amb l'infant, per invertir-lo com a fill i per integrar-lo en la família de la millor forma possible. La valoració de la idoneïtat és una mesura de protecció vers l'infant i els seus drets, a tenir una família que l'ajudi a créixer i a desenvolupar-se en la seva identitat. Alhora, cal prevenir els factors de risc. L'adopció homoparental, des de l'òptica del dret civil, consisteix que un infant pugui ser adoptat i ser, per tant, legalment fill dels dos membres d'una parella composta per dos membres del mateix sexe. A Espanya, aquesta possibilitat existeix a partir de la promulgació de la Llei 13/2005. Aquesta recerca analitza les bondats i les febleses de les famílies homoparentals, els prejudicis que les envolten i les seves especificitats. Com a conclusió més important, destacar que les recerques (malgrat presentar algunes limitacions metodològiques) no obtenen diferències al comparar-les amb les famílies heteroparentals, ni tampoc informen de indicadors negatius quant al desenvolupament dels infants que hi creixen. Per contra, aquestes famílies presenten una visió poc tradicional dels rols de gènere, més igualitària, així com eduquen en perspectives obertes respecte de la sexualitat, la raça i la tolerància, la qual cosa ens mostra factors protectors en elles respecte dels infants. Tot plegat porta a concloure que el benestar psicològic dels nens no sembla estar relacionat amb el tipus de família, sinó amb la qualitat de la vida familiar. Això no obstant, sí emergeixen especificitats i handicaps particulars en aquestes famílies que ens porten a poder proposar una guia d'indicadors útils per a la seva avaluació amb relació a les seves sol·licituds d'adopció.

El concepto de familia ha cambiado bastante a lo largo de las últimas décadas. Actualmente, es un hecho constatado que las nuevas familias son diferentes de aquellas consideradas convencionales. Este estudio se aproxima al conocimiento de las familias homoparentales. La homoparentalidad designa el lazo de derecho que vincula uno o diversos niños a una pareja homosexual. Si la homoparentalidad suscita tantos interrogantes es, con seguridad, porque rompe el triángulo tradicional madre-padre-hijo que constituye el modelo familiar tradicional. Pero también, porque invita a reflexionar sobre nuevas concepciones en torno a la filiación, lo cual sugiere la necesidad de formación de los profesionales que trabajan con familia. La existencia de hogares homoparentales en que se educan niños es ya un hecho y un derecho adquirido. El problema a menudo es el del reconocimiento. Frente esta demanda, los países democráticos responden de forma bien diversa. Si nos focalizamos en los procesos adoptivos, habrá que evaluar la capacidad de la persona y/o la familia para empatizar con el niño, para investirlo como hijo y para integrarlo en la familia de la mejor forma posible. La valoración de la idoneidad es una medida de protección hacia el niño y sus derechos, a tener una familia que lo ayude a crecer y a desarrollarse en su identidad. Al mismo tiempo, hay que prevenir los factores de riesgo. La adopción homoparental, desde la óptica del derecho civil, consiste en que un niño pueda ser adoptado y ser, por lo tanto, legalmente hijo de los dos miembros de una pareja compuesta por dos miembros del mismo sexo. En España, esta posibilidad existe a partir de la promulgación de la Ley 13/2005. Esta investigación analiza las bondades y las debilidades de las familias homoparentales, los prejuicios que las rodean y sus especificidades. Como conclusión más importante, destacar que las investigaciones (a pesar de presentar algunas limitaciones metodológicas) no obtienen diferencias al compararlas con las familias heteroparentales, ni tampoco informan de indicadores negativos en cuanto al desarrollo de los niños que crecen en ellas. Por el contrario, estas familias presentan una visión poco tradicional de los roles de género, más igualitaria, así como educan en perspectivas abiertas respecto de la sexualidad, la raza y la tolerancia, lo cual nos muestra factores protectores en ellas respecto de los niños. Todo lleva a concluir que el bienestar psicológico de los niños no parece estar relacionado con el tipo de familia, sino con la calidad de la vida familiar. No obstante, sí emergen especificidades y handicaps particulares en estas familias, que nos llevan a poder proponer una guía de indicadores útiles para su evaluación con relación a sus solicitudes de adopción.

The concept of family has quite changed along the last decades. At present, it's an ascertained fact that the new families are different of those ones considered conventional. This study approaches the knowledge of the homosexual parenting. The gay and lesbian parenting designates the bow of law that links one or several children to a homosexual couple. If the homosexual parenting arouses so many interrogative it is, with security, because the traditional family model breaks the traditional triangle mother-father-children that it constitutes. But because also, it invites to reflect on new conceptions about the filiation, which suggests the need of training of the professionals who work with family. The existence of homosexual parenting homes in which children are educated is already a fact and an acquired right. The problem is often that of the recognition. Front this demand, the democratic countries are responsible in a very diverse way. If we focus in the adoptive processes, it will be necessary to estimate the capacity of the person and/or the family to connect with the child, to invest him as a son and to integrate him in the family in the best possible way. The appraisal of the suitability is a measure of protection towards the child and his rights, to have a family that helps him to grow up and to develop in its identity. At the same time, it's necessary to prevent the risk factors. The homosexual adoption, from the optics of the civil right, consists in a child being able to be adopted and be, therefore, legally son of the two members of a couple composed by two members of the same sex. In Spain, this possibility exists from the enactment of the Law 13/2005. This research analyzes the kindnesses and the weaknesses of the homosexual families, the prejudices that surround them and its specificity. As a more important conclusion, to highlight that the researches (in spite of showing some methodological limitations) do not obtain differences to compare them with the heterosexual families, and do not inform either of negative indicators as for the development of the children who grow up there. In return, these families show a little traditional vision of the roles of genre, more egalitarian, as well as they educate, the race and the tolerance, in open perspectives with respect to the sexuality which shows us protective factors in them with respect to the children. Everything leads to concluding that the psychological welfare of the children does not seem not to be related with the type of family, but with the quality of the family life. However, are specificity and particular handicaps in these families that lead us to being able to propose a guide of useful indicators for its evaluation with respect to its requests of adoption.

BREU RESSENYA

Es realitza un estudi descriptiu i qualitatiu al voltant de la família homoparental, i específicament, respecte de la seva idoneïtat quant a l'adopció. Els resultats obtinguts fan emergir les especificitats d'aquest nou model familiar, la qual cosa ens permet oferir indicadors avaluatius específics al respecte.

Descriptors: família, adopció, parentalitat, homoparentalitat, adopció homoparental

Se realiza un estudio descriptivo y cualitativo en torno a la familia homoparental, y específicamente, respecto de su idoneidad en cuanto a la adopción. Los resultados obtenidos hacen emerger las especificidades de este nuevo modelo familiar, lo cual nos permite ofrecer indicadores evaluativos específicos al respecto.

Descriptores: familia, adopción, parentalidad, homoparentalidad, adopción homoparental

A descriptive and qualitative study is carried out about the homosexual family, and specifically, with respect to its suitability as for adoption. The obtained results make the specificity of this new family model emerge, which allows us to offer specific evaluative indicators about this.

Key words: family, adoption, parenting, homosexual parenting, homosexual adoption

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	10
2. OBJECTIUS	12
3. MARC TEÒRIC I CONCEPTUAL	13
3.1. Família: concepte i funcions	13
3.2. Parentalitat.....	16
3.2.1. Competència parental	17
3.3. Homoparentalitat.....	19
3.4. L'adopció	22
3.5. Adopció homoparental	30
3.5.1. Context jurídic	34
3.6. Troballes científiques	37
3.6.1 Principals crítiques metodològiques als estudis	39
3.6.2. Prejudicis.....	41
3.6.3. Dades amb relació a les dinàmiques de les famílies homoparentals	45
3.7. Peritatge: especificitats de la filiació adoptiva homoparental	50
4. DISSENY DE LA RECERCA.....	51
4.1. Metodologia	51
4.1.2. Procediment	51
4.2. Planificació i recursos	52
4.2.1. Cronograma	52
4.4.2. Equip de recerca	53
4.2.3. Pressupost	53
5. RESULTATS I DISCUSSIÓ.....	54
5.1. Proposta de guia d'indicadors d'exploració específics per a famílies homoparentals	55
6. CONCLUSIONS I PROPOSTES DE FUTUR.....	59
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	61

1. INTRODUCCIÓ

L'homoparentalitat és una novetat històrica lligada a dues transformacions fonamentals de la cultura occidental: el fet que, des del segle XIX, el nen està carregat de nous valors, que han modificat profundament el desig de criar d'homes i dones; i el fet que, dins el domini científic, l'homosexualitat ja no es considera com una patologia per part de la medicina, ni com una perversió per part de la psicologia.

L'homoparentalitat és una idea relativament nova, però les ciències socials s'han encarregat de recollir-la molt ràpidament.

En aquest marc, trobem un cas relativament innovador, el del dret acordat a les parelles homosexuals a establir llaços de filiació, de la mateixa manera que el de les parelles heterosexuales. L'existència de llars homosexuals en què s'eduquen infants és ja un fet i un dret adquirit. El problema és el del reconeixement.

L'adopció homoparental, des de l'òptica del dret civil, consisteix que un infant pugui ser adoptat i ser, per tant, legalment fill dels dos membres d'una parella composta per dues persones del mateix sexe.

Les parelles homosexuals no poden procrear si no és per mitjà de tècniques de fecundació assistida, inseminació artificial, lloguer de ventres ... Moltes vegades, no poden recórrer a aquests mètodes, ja sigui per raons econòmiques, o bé per raons de tipus legal. Així, l'adopció es presenta com l'única oportunitat per crear una família i abraçar la idea del "fill propi".

L'adopció conjunta de menors per parelles homosexuals està avui en dia permesa en el Dret Espanyol, en virtut de l'aprovació de la Llei 13/2005, d'1 de juliol, per la qual es modifica el Codi Civil en matèria de dret a contraure matrimoni. Això permet els matrimonis homosexuals, incloent, també, la

capacitat d'adopció conjunta, en el sentit de l'article 175.34 del Codi Civil Espanyol.

No disposem de massa informació sobre les famílies homoparentals atès que, d'una banda, fins ara no s'havien realitzat investigacions en el territori espanyol; i d'altra, ja que es tracta d'un àmbit d'estudi encara molt jove. Les primeres recerques sobre famílies homoparentals i el desenvolupament dels fills en elles, s'efectuaren en els anys finals de la dècada dels anys 70.

Un Equip com l'EATAF, té com a exigència la ràpida assimilació de les transformacions que s'esdevenen en els àmbits tant social com jurídic, en l'aspecte de preparar-se per entendre aquestes noves realitats, per tal de poder donar-hi resposta i ajudar els jutges i els magistrats en aquest mateix sentit.

Aquest estudi suposa aproximar-se al coneixement de les especificitats de l'avaluació pericial de la filiació adoptiva en famílies homoparentals. Es fa una revisió descriptiva i bibliogràfica al voltant dels mites i els temors associats a aquesta tipologia de famílies i de les troballes que aporta la recerca en aquest àmbit. Això ens permet l'aproximació a les àrees específiques en l'avaluació de la idoneïtat per a l'adopció per part de les parelles homoparentals. Conèixer sobre la realitat d'aquestes famílies, les seves especificitats i els reptes i exigències que suposa intervenir-hi, ha reverterit a poder suggerir una guia d'indicadors d'exploració que pugui afavorir la tasca avaluativa pericial.

2. OBJECTIUS

Tot seguit es ressenyen els tres objectius que pretén aquesta recerca:

- Realitzar una revisió bibliogràfica de les recerques elaborades respecte de la filiació adoptiva homoparental
- Definir els indicadors avaluatius específics d'aquesta realitat familiar quant a la seva valoració pericial
- Dissenyar una proposta de guia d'avaluació pericial (indicadors d'exploració) sobre l'especificitat de la filiació adoptiva homoparental

Com a objectiu secundari, i atès les conclusions que puguin derivar-se de l'assoliment d'aquests tres objectius principals, es postula que podran identificar-se algunes de les mancances que actualment existeixen en l'avaluació d'aquesta casuística familiar, així com podran aventurar-se algunes possibles solucions a aquestes dificultats.

3. MARC TEÒRIC I CONCEPTUAL

3.1. Família: concepte i funcions

El concepte de família ha canviat força al llarg de les últimes dècades. Per ser prou exactes, actualment cal parlar de famílies, atès el pluralisme familiar. Les formes familiars han anat creant una sèrie de formes convivencials que demostren la riquesa de les relacions socials. D'aquesta manera, es pot donar cabuda a tots els canvis, tant socials com legislatius, esdevinguts en els últims temps: famílies monoparentals, homoparentals, reconstituïdes, extenses, adoptives, multiètniques...

Així, resulta significatiu que la CE hagi omès definir la família a la qual mana protegir, en el text bàsic de l'article 39. Això permet l'adaptació del text a qualsevol dels models que puguin presentar-se a la nostra societat. De la mateixa manera i en aquest mateix sentit, la Declaració Universal de Drets Humans defineix la família sense precisar-ne el contingut. Així, els diferents models que van sorgint en la vida quotidiana, van determinant-ne el concepte.

La nostra societat ha experimentat en les últimes dècades moltes i molt importants transformacions, però poques tant cridaneres com les que s'han produït en l'àmbit de família. Fins fa unes dècades era relativament simple descriure les llars espanyoles, perquè una gran majoria s'ajustava a un mateix patró: un home i una dona units en matrimoni, i els fills biològics nascuts d'aquesta unió; la mare s'ocupava de les labors reproductives (domèstiques i de cura), mentre el pare desenvolupava tasques productives, destinades a garantir que la família se sustentí, alhora que exercia la màxima autoritat i la representació de la família (González i cols., 2011). En els últims anys, aquest model d'arrels patriarcals ha acusat profundes transformacions, tant quant a l'estructura i components, com als rols que es desenvolupen dins la família i la dinàmica de relacions que es donen en el seu sinu.

Pel que respecta a les figures que integren la família, diversos canvis legislatius han anat propiciant una major diversificació de les estructures familiars (Llei del divorci de 1981, legislacions en matèria de reproducció assistida, modificació del Codi Civil en matèria de matrimoni...). Hem passat doncs, tal i com descriu molt gràficament González, “de la família model als models de família”.

La noció de parentalitat podria ser el símptoma i el resultat de les transformacions que s'estan produint en l'estructura de família contemporània (Bruehl, 2001). Així, la família mostra ser una de les institucions socialment construïdes, més que no pas naturals, com fins ara es postulava. La família, que representa un espai que relaciona allò biològic amb allò social, pot prendre una varietat de formes, sense perdre la capacitat d'oferir als éssers humans un microambient relativament íntim de convivència social, econòmica, afectiva (d'emocions intenses, tant positives com negatives). Les raons de la multiplicitat de nocions de família es deuen al seu caràcter dinàmic: la família canvia constantment a mesura que avança en el seu cicle vital.

Això no obstant, les famílies es poden entendre com un sistema. És a dir, com un conjunt d'elements (subjectes) que es relacionen amb un entorn i entre si, establint vincles d'interdependència de forma oberta i dinàmica. Així doncs, els elements del sistema no es poden entendre únicament a partir del funcionament de cadascun dels seus membres, sinó que les interaccions entre ells són fonamentals. L'estructura i l'organització del sistema i les pautes transaccionals entre els seus membres, determinen el comportament de cadascun d'aquests. El sistema nuclear, a la vegada, es compon de múltiples subsistemes (fraternal, parental...).

Les famílies són un grup social que s'estableix per satisfer determinades necessitats bàsiques dels individus que les constitueixen. Aquestes necessitats són d'ordre fisiològic, afectiu, cognitiu (estimulació de les funcions mentals superiors: intel·ligència, pensament, memòria, atenció, llenguatge, percepció...), sexual, educatiu, assistencial, de protecció... El seu caràcter d'universalitat afecta tots els individus de la societat i de les cultures,

esdevenint un sistema de cohesió social. Es tracta d'una institució fonamental per a la regulació entre les generacions, l'establiment de les relacions de parentiu, la transmissió del nom propi (procés d'identitat psicosocial fonamental, bàsic per a la individuació) i la socialització de l'individu (necessitat d'interdependència). Així mateix, permet la inscripció de l'individu a la cultura, el pas de la biologia a l'intel·lecte.

Si es considera que els vincles que s'estableixen van més enllà dels purament biològics, es poden entendre les famílies com una estructura determinant en la constitució psíquica dels infants. Les funcions materna i paterna són indispensables per a que els fills puguin desenvolupar-se adequadament. Les famílies, atenen i sostenen les necessitats bàsiques dels infants i els ajuden en el seu desenvolupament biopsicosocial. S'han assenyalat tres indicadors de les relacions familiars que n'expressen la qualitat: sensibilitat, estabilitat i consistència. González assenjala que allò veritablement important d'una llar és el seu grau de compromís vital amb els nens i les nenes, la seva capacitat per generar vincles estrets i crear entorns càlids i estables.

El procés de desenvolupament de les famílies suposa analitzar tant les interaccions internes com externes dels seus membres. Aquest sistema es transforma i evoluciona impulsat pels propis valors, pels seus canvis d'organització, pels cicles vitals dels seus membres i per les tensions originades per mitjà dels esdeveniments que li succeeixen (naixements, morts, divorcis, canvis laborals, modificacions en les opcions de vida...).

Les funcions materna i paterna són fonamentals i indispensables per a que els fills puguin tenir un desenvolupament adequat i assolir ser persones íntegres, creatives, responsables, autònomes i amb capacitats i habilitats socials per a la relació amb els altres. Cal destacar, però, que aquestes funcions van deslligades del gènere.

3.2. Parentalitat

Entre la diversitat d'estructures familiars sobresurt la parentalitat. Aquest enfocament és relativament nou. Es refereix a les activitats desenvolupades en el procés de tenir cura, socialitzar, atendre i educar els fills. És un procés biològic i psicosocial (Borsnstein, 1995). Aquest abordatge privilegia la visió del desenvolupament filial des d'una perspectiva contextual ecològica i les tasques parentals durant la infantesa són les de facilitar al fill la transició per les fases del desenvolupament humà i que s'independitzin gradualment de la família d'origen. Les tasques de la parentalitat es caracteritzen per haver de respondre tant als canvis en el desenvolupament dels fills, com també a les demandes canviants del cicle vital de les famílies i del context social. La qualitat de la parentalitat no depèn del tipus d'estructures familiars en què es viu, sinó de les conductes i interaccions que s'hi produeixen.

Martin (2003), es refereix a la parentalitat com un neologisme derivat de l'adjectiu parental, potser per traduir els termes anglosaxons *parenthood* (Benedekt, 1959) o *parenting*, que designen la condició de pare i les pràctiques dels pares. Aquest terme ha sofert modificacions però, segueix força indefinit, malgrat és positiva la seva flexibilitat. L'expressió parentalitat té la característica de neutralitzar, en el sentit de fer neutre, el lloc de pare. Parlar de parentalitat podria, llavors, tenir aquesta primera funció: emmascarar la diferència entre maternitat i paternitat i, així, donar a pensar que un o altre dels progenitors ocupen, cada cop més, una posició equivalent i desenvolupen les mateixes pràctiques educatives. La noció de parentalitat es fonamenta en la competència (Cadoret, 2001).

3.2.1. Competència parental

Bricklin (1995) avalua la parentalitat per mitjà dels següents indicadors:

- nivell de coneixement que els pares tenen sobre els episodis crítics que poden sorgir en la cura diària del fill
- habilitats dels progenitors per generar solucions adequades a situacions concretes de la cura del menor
- reconeixement dels sentiments dels fills en diferents contextos
- considerar la importància de la història del menor amb relació a les situacions actuals, així com l'ús de determinades expressions ajustades al seu nivell de comprensió
- consciència sobre la desitjabilitat de monotoritzar les reaccions del menor, en qualsevol comunicació parental donada

Marafiotte (1985), entén la competència parental com la capacitat de totes aquelles persones que poden ser cuidadors potencials del nen. Es basa en la perspectiva teòrica de Goldfried i D'Zurrilla (1969). Aquests autors defineixen el pare competent com "la persona capaç de respondre eficaçment a les situacions parentals problemàtiques, maximitzant les conseqüències positives i minimitzant les negatives". Així, qualsevol situació que es plantegi pot tenir més d'una resposta vàlida, ja que l'efectivitat consisteix en un *continuum*, que va des de l'efectivitat extrema fins a l'extrema ineficàcia. Per a Frías i cols. (2004), la parentalitat respondria al procés bidireccional, en què la clau és criar el fill de la manera més saludable possible (proporcionar un entorn segur i estable, garantir les necessitats nodrícions, oferir amor i suport i afavorir interaccions de natura positiva. La meta, segons Maccoby (1992), és contribuir

que els fills siguin adults competents i humanitaris, capaços de funcionar en la societat.

Clausen (1968), descriu algunes tasques parentals basant-se en les necessitats infantils:

- provisió de criança i cura física
- oferir pautes i hàbits
- entrenament en habilitats perceptuals, motrius, lingüístiques i d'autocura
- orientació del nen vers el seu món immediat, així com cap als propis sentiments
- transmissió de valors culturals i motivació per a la seva acceptació
- promoció d'habilitats interpersonals; motivacions, sentiments i conductes respecte als altres
- guia, correcció i ajuda al nen per formular les pròpies metes i planificar les pròpies activitats

Martin (1993), es complementa amb els anteriors autors, indicant les següents tasques parentals:

- complementació de la cura diària del fill en les seves necessitats bàsiques
- facilitació del desenvolupament emocional del fill, servint-li de model i guia però, alhora, afavorint i garantint la seva identitat individual
- promoure el desenvolupament social del fill

- estimulació del desenvolupament intel·lectual del fill

Les habilitats parentals es corresponen amb la plasticitat dels progenitors, la qual cosa els permet donar una resposta adequada i pertinent a les necessitats dels fills d'una forma singular, d'acord amb les seves fases del desenvolupament.

L'adquisició de competències parentals (ontogènesi) és el resultat de processos complexos, en els quals es barregen les possibilitats personals innates marcades, indubtablement, per factors hereditaris, per processos d'aprenentatge influïts per la cultura, així com per les experiències de bon o mal tracte que la futura mare o pare hagin conegut en les seves històries personals, especialment en la seva infantesa i adolescència. Les competències parentals són un dels factors essencials que assegurin el bon tracte infantil en la família.

3.3. Homoparentalitat

L'homoparentalitat designa el llaç de dret que vincula un o diversos infants a una parella homosexual. Comparteix, així, amb el parentesc heterosexual, les nocions de parella i de procreació.

Si l'homoparentalitat suscita tants interrogants, és amb seguretat perquè trenca el triangle tradicional mare-pare-fill que constitueix el model familiar de les societats occidentals. Però també, inclòs si el tema és poc abordat, perquè convida a reflexionar sobre noves concepcions al voltant de la filiació.

La família espanyola es troba en un temps de profundes i accelerades transformacions, essent la diversificació de models familiars que actualment podem trobar, el reflex més clar que es pot apreciar. Seguint a Flaquer (1999), en aquests últims anys, s'han difuminat els límits entre la legitimitat i la il·legitimitat familiar, ja que han començat a ser acceptades i reconegudes

algunes situacions familiars i vitals que, durant anys, foren rebutjades o simplement obviades. El fet que existeixin noves formes de família i, sobretot, que comencin a fer-se visibles, planteja noves preguntes i obliga, per tant, a cercar noves respostes.

En la història recent espanyola, els homosexuals i les seves organitzacions afectives s'han desenvolupat de manera oculta, compartint cert espai amb altres tipus de família coexistents, igualment rebutjades en el seu moment: divorciades, monoparentals, unions de fet... Fa només tres dècades eren perseguits i castigats amb pena de presó, jutjats per la Llei de Perillositat Social o la de "Vagos y maleantes". Ara bé, cal recordar que a Grècia i a Roma, les relacions homoeròtiques sovint eren la manera de legalitzar la parella i assegurar-se la transmissió patrimonial.

La concepció de l'homosexualitat ha anat canviant al llarg del temps i ha passat de ser considerada un delicte, a una lliure elecció de la persona, com a manifestació del dret al lliure desenvolupament de la personalitat. Amb tot, no és fins a l'any 1976, que l'American Psychological Association ha retirat l'homosexualitat del grup de malalties mentals, i que ha deixat d'aparèixer en les taxonomies psiquiàtriques a l'ús.

L'homoparentalitat és una novetat històrica lligada a dues transformacions fonamentals de la cultura occidental: el fet que, des del segle XIX, el nen està carregat de nous valors que han modificat profundament el desig de criar d'homes i dones; i el fet que, dins el domini científic, l'homosexualitat ja no es considera com una patologia per part de la medicina, ni com una perversió per part de la psicologia. L'homoparentalitat és una idea relativament nova, però les ciències socials s'han encarregat de recollir-la molt ràpidament.

Godelier (2004) subratlla que el reconeixement i l'acceptació de l'homosexualitat han variat en la història de les societats occidentals, però, fins a l'actualitat, mai havien estat associades al desig d'educar infants.

En aquest marc, trobem un cas relativament innovador, el del dret acordat a les parelles homosexuals a establir llaços de filiació, de la mateixa manera que el de les parelles heterosexuales. L'existència de llars homosexuals en què s'eduquen infants és ja un fet i un dret adquirit. El problema és el del reconeixement. El fet és que, fins al present, les societats, no ho practiquen plenament ni obertament. Alguns pobles celebren matrimonis entre homes, però aquest vincle no té per vocació la formació d'una família.

Front la demanda de reconeixement, els països democràtics responen de manera diversa. Alguns autoritzen l'adopció per una parella del mateix sexe; altres prohibeixen el matrimoni homosexual; en d'altres casos s'admet el matrimoni, però no l'adopció...

A Espanya, les famílies homoparentals continuen sent les menys acceptades. El 2004, l'Institut Nacional d'Estadística va publicar un document titulat "Cambios en la composición de los hogares", en què es comptabilitzava el número de parelles homosexuals, però no les catalogava com un tipus de família.

Des de la Facultat de Medicina de Navarra i l'Institut de Ciències per a la Família, Irala i López del Burgo (2006) carreguen amb força contra els estudis que conclouen les bondats de la família homoparental. Per contra, indiquen que la literatura científica ha coincidit a assenyalar que el matrimoni heterosexual estable és l'entorn educatiu més idoni en comparació amb qualsevol alternativa existent en l'actualitat (llars monoparentals, parelles heterosexuales en cohabitació o parelles del mateix sexe). Així, insisteixen que en els fills de famílies homoparentals són més freqüents els problemes psicològics, els trastorns de conducta, les drogodependències i que amb major freqüència pateixen experiències traumàtiques, com la ruptura de la parella de pares o abusos sexuals paterno.

3.4. L'adopció

L'adopció és un procés legal, psicològic i social, que parteix sempre de l'interès superior de l'infant, que li permet integrar-se plenament en el si d'una família en la qual no ha nascut. Aquesta acció jurídica crea vincles de parentesc civil i la filiació legítima. L'adopció significa, doncs, la inclusió d'un infant en una família, de forma plena i definitiva. Per a que l'adopció pugui produir-se, l'infant ha de trobar-se en una situació jurídica adequada a l'adopció, i la família aspirant haurà de ser declarada idònia per a això.

En l'adopció, una autoritat ha d'intervenir "escollint" qui o quines seran les persones més aptes en el seu rol d'adoptants. Els pares adoptius obtindran els mateixos drets i obligacions que els pares biològics. Així, l'adopció és un mitjà per a la realització del desig de ser pare o mare quan, per diferents motius, aquesta via és escollida com una alternativa a la paternitat o la maternitat biològica.

La normativa vigent que regula el procediment d'adopció s'emmarca en:

LEGISLACIÓ INTERNACIONAL
<ul style="list-style-type: none">▪ Convenció de Ginebra de les Nacions Unides sobre els Drets del Nen, 20 de novembre de 1989▪ Conveni de La Haia, sobre la Protecció de la Infància i la Cooperació en matèria d'adopció internacional, de 20 de maig de 1993
LEGISLACIÓ ESTATAL
<ul style="list-style-type: none">▪ Llei 21/1987, d'11 de novembre, de Reforma del Codi Civil, Títol V▪ Instrument de ratificació del Conveni de La Haia. BOE de l'1 d'agost de 1995▪ Llei Orgànica 1/1996, de Protecció Jurídica del Menor. BOE de 17 de gener de 1996▪ Llei 54/2007, de 28 de desembre, d'Adopció Internacional. BOE de 29 de desembre de 2007
LEGISLACIÓ AUTONÒMICA CATALANA
<ul style="list-style-type: none">▪ Llei 37/91, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció▪ Llei 8/1995, de 27 de juliol, d'atenció i de protecció dels infants i els adolescents i de modificació de la Llei 37/91, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció▪ Decret 337/1995, de 28 de desembre, sobre l'acreditació i el funcionament de les institucions col·laboradores d'integració familiar i de les entitats col·laboradores d'adopció internacional▪ Decret 2/1997, de 7 de gener, pel qual s'aprova el Reglament de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, modificat parcialment pel Decret 127/1997, de 27 de maig▪ Llei 13/1997, de 19 de novembre, de creació de l'Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció▪ Llei 9/1998, de 15 de juliol, del Codi de família▪ Llei 3/ 2005 de 8 d'abril, de modificació de la Llei 9 / 1998, del Codi de Família, de la Llei 10 / 1998, d'unions estables de parella, i de la Llei 40 / 1991, del Codi de Successions per causa de mort en el Dret Civil de Catalunya, en matèria d'adopció i tutela. Article 1

L'adopció és l'inici d'una relació en la qual, en moltes ocasions, conflueixen dues històries marcades per les pèrdues, les renunciacions i, en major o menor mesura, pel dolor. Adoptar és una altra forma de crear una família. Així, hi ha molts aspectes en comú amb la parentalitat biològica, però també hi ha diferències, que venen donades per la forma com es construeix la família. L'adopció constitueix el camí que permet l'establiment d'una relació parentofamiliar sense la mediació de la consanguinitat.

Segons el Comitè d'Experts de l'OMS (1953), l'adopció és el mitjà més complet per tornar a proporcionar relacions afectives estables i una família a l'infant a qui li mancaven. Adoptar és, doncs, un procés.

Des del punt de vista emocional o afectiu, l'adopció suposa la incorporació d'un menor a la família, la qual cosa genera nous vincles afectius; és a dir, una relació estreta de caràcter emocional que l'infant ha de crear amb els seus pares adoptius, per a que existeixi una veritable relació parentofilial i el desenvolupament dels rols (Ellis i Powers, 1999).

L'adopció planteja concomitantment certes dificultats, tant des del punt de vista dels adoptants com de l'infant adoptat. Aquest doble origen fa de l'adopció una realitat humana extremadament complexa. La complementació entre el desig dels pares adoptius i la necessitat infantil de tenir pares constitueix el nucli del procés d'adopció.

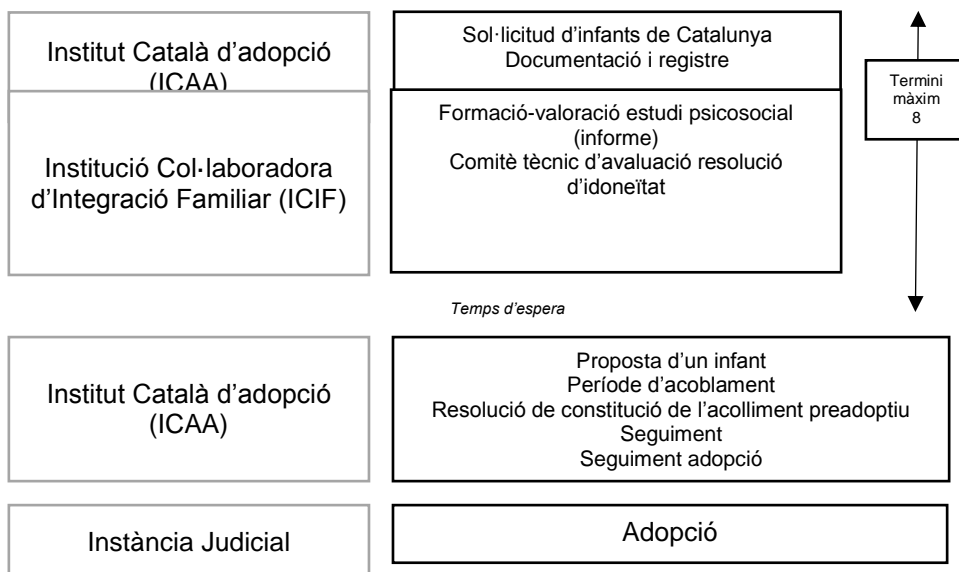
La finalitat de l'adopció és respondre a les necessitats del nen permetent-li trobar, en una nova família, un ambient afectiu satisfactori que, al mateix temps, sigui formatiu. A l'adopció s'arriba per un desig de ser pares, per la il·lusió de cuidar i educar a un infant i de desenvolupar aquesta àrea de l'afectivitat a què abans hem fet referència: la parentalitat.

El procés adoptiu requereix buscar la necessària ubicació per a un infant, pensant en la integració en una determinada família i en la possibilitat d'establir un vincle, un lligam afectiu sa i flexible, que li permeti adquirir la maduració física i psicològica adequada.

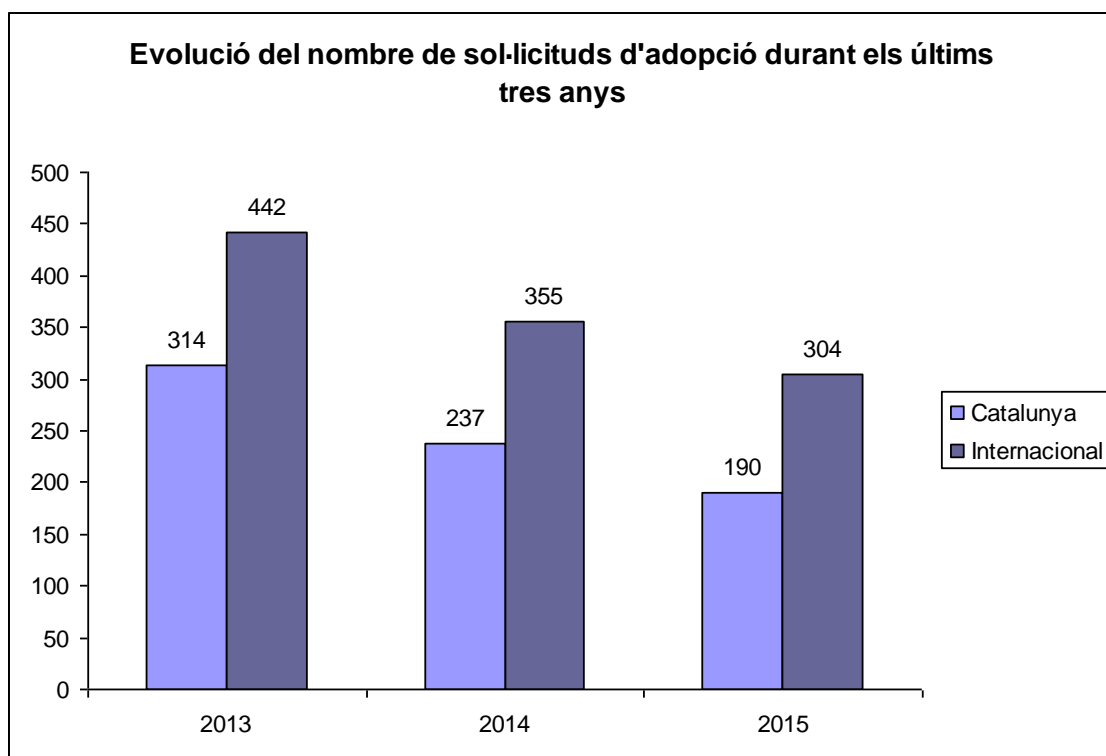
Així, caldrà avaluar la capacitat de la família per empatitzar amb el nen, per invertir-lo com a fill, per integrar-lo en la família de la millor de les maneres possible, i no només com a una opció millor que l'anterior (en la qual el nen romanía).

El Certificat d'Idoneïtat és el document que fa possible els tràmits de l'expedient d'adopció. La gestió administrativa s'inicia sol·licitant aquest certificat a l'Institut Català de l'Adopció (ICA). Aquest certificat és conseqüència directa de l'estudi previ i la valoració dels sol·licitants d'adopció, que conclou amb l'informe psicosocial elaborat per l'equip tècnic competent, vinculat a aquesta entitat.

Procediment d'adopció a Catalunya

Quant a les dades que disposem respecte de l'evolució de les sol·licituds d'adopció que s'han tramitat a Catalunya recentment, s'adjunta la gràfica 1 al respecte.

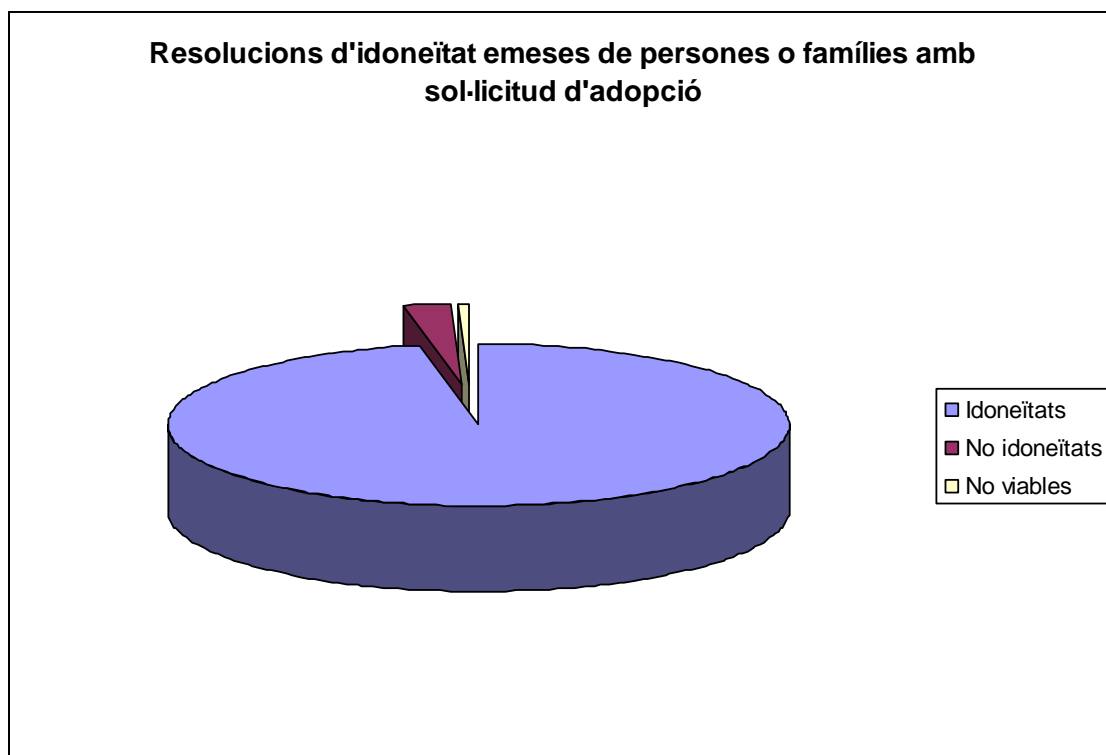

Gràfica 1: Evolució del nombre de sol·licituds d'adopció a Catalunya durant els últims 3 anys

La valoració de la idoneïtat és una mesura de protecció vers el menor i els seus drets, a tenir una família que l'ajudi a créixer i desenvolupar-se en la seva identitat. La idoneïtat ha de valorar l'adequació o no dels sol·licitants per tenir un fill que ha patit la pèrdua dels seus pares biològics i que té una història prèvia. Aquest infant necessita una família que pugui acceptar i respectar aquesta diferència i entendre la complexitat emocional que això comporta pel nen.

L'objectiu central d'una valoració d'idoneïtat és que les persones que sol·liciten una adopció tinguin un projecte adoptiu que vagi a favor del creixement i el benestar de tots els membres de la família i que previngui, així, els factors de risc. No és buscar els pares ideals. Cal sempre recordar que es cerquen famílies idònies per als infants susceptibles d'adopció – i mai al revés-. Prima el dret dels nens sobre l'anhel dels adults a accedir a un fill adoptiu.

En la gràfica 2 es pot apreciar el sentit de les avaluacions de l'ICA durant l'any 2015.

Gràfica 2: Resolucions d'idoneïtat emeses de persones o famílies amb sol·licitud d'adopció durant l'any 2015

El Decret 2/1997, de 7 de gener, pel qual s'aprova el Reglament de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, modificat parcialment pel Decret 127/1997, de 27 de maig, assenyala les circumstàncies a tenir en compte per valorar la idoneïtat:

Article 71

Les circumstàncies que tindran en compte els equips tècnics competents per a la valoració de les persones que sol·liciten l'adopció són:

1. *En relació amb les circumstàncies personals del sol·licitants:*
 - a. *Equilibri personal adequat.*
 - b. *Estabilitat en la relació de parella.*
 - c. *Salut física i psíquica que permeti l'atenció al menor.*
 - d. *Flexibilitat d'actituds i adaptabilitat a la nova situació que planteja l'adopció.*
 - e. *Motivació per exercir funcions parentals que inclogui cobrir les necessitats i mancances d'un menor susceptible d'adopció.*
 - f. *Motivacions per a l'adopció compartides, en el cas de parella.*

2. *En relació amb les circumstàncies familiars i socials: que l'entorn relacional sigui favorable i adequat a la integració del menor adoptat.*

3. *En relació amb les circumstàncies socioeconòmiques:*
 - a. *Situació econòmica que permeti l'atenció al menor.*
 - b. *Habitatge en condicions adequades.*

4. *En relació amb l'aptitud educadora:*
 - a. *Capacitat de cobrir les necessitats educatives o de desenvolupament d'un menor.*

b. *Que l'entorn familiar pugui donar suport en la tasca educativa*

5. *En relació amb el menor:*

a. *No triar sexe de manera excloent.*

b. *Acceptació de l'herència biològica del menor i acceptació i respecte a la història, identitat i cultura del menor.*

c. *Acceptació de la relació del menor amb la seva família biològica, si s'escau.*

Article 72

1. *El procés d'estudi i valoració de la persona o família que sol·licita adoptar comprèn sessions informatives i formatives, així com un mínim de dues entrevistes, de les quals almenys una serà efectuada per un treballador social i una per un psicòleg de l'equip tècnic competent. Hi haurà una visita domiciliària, i també, a fi d'assolir la màxima objectivitat en la valoració, es podran incloure qüestionaris i proves psicomètriques.*

2. *La durada del procés es fixa en vuit mesos. Si transcorregut aquest termini, no s'ha resolt, la sol·licitud es considerarà desestimada, però el venciment del termini esmentat no eximeix l'Administració de l'obligació de resoldre.*

Les àrees en els quals els nens susceptibles d'adopció poden ser més vulnerables són (Grimau, 2001):

- regulació de les emocions.
- desenvolupament del vincle afectiu.
- desenvolupament de la identitat.
- qualitat de les relacions amb els iguals.
- adaptació a l'escola.

L'edat amb la qual el menor s'incorpora a la família i el grau de mancances patides determinarà majors o menors dificultats, segons les característiques personals i conductuals amb les quals ve l'infant. En general, a més grans són els nens quan s'incorporen, més recursos precisaran els pares.

Considerant els aspectes singulars de la seva parentalitat, els pares hauran de disposar d'una actitud de reconeixement de la diferència. Això estimula l'empatia i la comunicació amb relació a l'adaptació, i aquesta actitud oberta ajudarà al nen a entendre millor la situació i a confiar en els seus pares. S'haurà de tenir especial cura, però, que la diferència no estigmatitzi, i s'empri com a excusa per projectar i justificar qualsevol problema que aflori, incardinant-lo en la condició d'adoptat.

Rosenboon (1991) destacava alguns indicadors de fracàs, com ara:

- altes expectatives i problemes d'acceptació de la realitat per part dels pares
- combinació entre la insuficient capacitat pedagògica dels pares i la presència d'especials dificultats en el nen
- dificultat dels pares per rebre i acceptar ajuda exterior en les tasques d'educació del nen
- obstacles interposats pels pares als nens quant al desenvolupament de la pròpia identitat.

Són característiques predictorres de fracàs de l'adopció:

- l'existència de motivacions inadequades, com poden ser, sol·licitar una adopció com a forma de resoldre un problema de parella, per fer un bé a un nen, substituir un fill mort, substituir al fill biològic no tingut (en cas d'infertilitat)
- la no-implicació i inclòs l'oposició a l'adopció per part d'un dels membres de la parella o de la família extensa dels adoptants

- el rebuig a assumir els riscos inherents a l'adopció o la negació d'aquests.
- la presència d'actituds dogmàtiques i rígides respecte a l'educació dels nens
- la presència d'expectatives rígides i/o poc realistes respecte als nens en situació d'adoptabilitat i el seu origen sociofamiliar.

3.5. Adopció homoparental

L'adopció sorgeix com una construcció jurídica, els fonaments de la qual no són universals i immutables, sinó que varien amb el pas dels segles, les necessitats de la societat i el desenvolupament de les cultures.

Tradicionalment, s'ha considerat que l'adopció tracta que l'adoptat assoleixi la internalització, vivència i diferenciació dels rols patern i matern que brinda el matrimoni heterosexual i que, per aquest motiu, al fer-se l'avaluació dels possibles adoptants, es prefereixi a aquells que poden brindar a l'infant aquestes imatges.

Les parelles homosexuals no poden procrear si no és per mitjà de tècniques de fecundació assistida, inseminació artificial, subrogació de ventres... Moltes vegades, no poden recórrer a aquests mètodes, ja sigui pel seu cost econòmic, o bé per raons de tipus legal. Així, l'adopció es presenta com l'única oportunitat per crear una família i abraçar la idea de "fill propi".

Als propis homosexuals se'ls representa, sobretot al començament, la seva homosexualitat com a contradictòria amb la de fertilitat. De fet, no és gens menyspreable el nombre de lesbianes i gais que es veuen embolicats en embarassos involuntaris durant les primeres i crítiques fases del procés d'assumir l'orientació homosexual, com a forma d'assimilar-se a l'orientació

heterosexual (Cass, 1990). Un altre dels punts d'inflexió ha estat categoritzar l'orientació del desig d'acord exclusivament amb l'exercici del sexe i, per tant, se li han negat a l'homosexual, implícitament, altres components i aspectes de la vida emocional. Així, sovint la criança dels fills ha estat allunyada del model (García-Villanova, 2005).

Les problemàtiques de l'adopció i de les noves tècniques reproductives s'entrecreuen i conflueixen, amb les nocions que es manegen sobre parentalitat i homosexualitat. Brodzinsky (1999), considera que les experiències de la pèrdua de la fertilitat relacionada amb els pares tenen un impacte potencialment negatiu sobre les relacions familiars adoptives. En aquest sentit, els pares gais i lesbianes, entén que poden ser millor vistos des d'aquesta perspectiva per part dels professionals que valoren l'adopció.

Altrament, segons assenyala Agustín (2013) i probablement atribuïble a l'accés a les tècniques de reproducció assistida, es percep una important desproporció entre parelles de dues mares i parelles de dos pares, a favor d'aquestes primeres. Al respecte, assenyala que aquestes, quan empen tècniques d'inseminació artificial, solen fer-ho per mitjà de donant anònim.

Així, i tal com ens apunten Pedreira i cols. (2000), una dada incontrovertible, avui per avui, és la indubtable major facilitat per accedir a la parentalitat en l'homosexualitat femenina, atès que les tècniques FIV amb semen heteròleg de bancs de semen resulta abordable i totalment legal, ja que no s'indaga sobre la sexualitat de base de les dones que opten per aquest tipus de maternitat.

L'adopció homoparental, des de l'òptica del dret civil, consisteix que un infant pugui ser adoptat i ser, per tant, legalment fill dels dos membres d'una parella composta per dues persones del mateix sexe.

Mitjançant l'aplicació del principi d'igualtat i de no-discriminació i, el reconeixement del dret a la vida familiar a les persones del mateix sexe, tal i

com expressa el Tribunal Europeu de Drets Humans, en la Sentència de 24 de juny de 2010, tota legislació restrictiva en aquest sentit insurdirà en un tracte obertament discriminatori.

El Parlament Europeu, ja el 1984, es va fer ressò de l'evolució social a la UE i aprovava la primera resolució a favor de promoure la igualtat de gais i lesbianes. El 1994, novament, aprovava un informe sobre la igualtat de drets per als homosexuals i les lesbianes a la UE. En aquest últim, exhortava la Comissió Europea que presentés un projecte de Recomanació al Consell de Ministres, per a l'abolició de totes les formes de discriminació per raons d'orientació sexual, incloent les discriminacions en àrees com les parelles de fet i legislació en matèria d'adopcions.

Depenent del concepte de família que se sostingui, variarà el nostre posicionament respecte de l'adopció conjunta de menors per persones homosexuals. Amb tot, la manera de viure i les conviccions religioses, polítiques o ideològiques, només poden jutjar-se quan incideixen negativament en el desenvolupament del nen.

Tenint en compte això anterior, Falk (1989) i Golombok (2007) han reportat l'existència de moltes situacions en què, quan el progenitor, després de la ruptura conjugal, donava a conèixer que la progenitora tenia una relació homosexual, la probabilitat que aquesta perdés la custòdia dels fills era molt elevada. Segons extraiem de la narrativa de Tasker (1999), a finals dels anys 70 i primers dels 80, moltes mares lesbianes van començar a tenir problemes, no només amb relació a la custòdia dels fills, sinó també amb els règims de visites amb aquests.

Els experts testificaven sovint en favor d'aquestes mares, tot comentat que era la qualitat de les relacions familiars allò que tenia més pes en el desenvolupament psicològic saludable dels fills. Front aquestes incongruències dels propis experts i en absència d'estudis empírics, els jutges sovint optaven

per escollir per al nen l'entorn familiar més tradicional concedint, així, la custòdia, al progenitor heterosexual.

García-Villanova (2005) recull que, l'any 1970, les mares lesbianes guanyaven l'1% dels casos de custòdia als EE.UU, atès que es pressuposava que la seva orientació sexual podia provocar dany psicològic als fills. El 1987, ja havien incrementat aquesta xifra a un 15% i, en dates actuals, segons jutges i estats, però oscil·len entre el 70 i el 80% dels casos.

L'any 2007, en l'àmbit nacional espanyol, es va realitzar un estudi sobre l'opinió social dels espanyols en relació amb l'acceptació o el rebuig de l'adopció per parelles homosexuals. Es va concloure que, només un 44% s'hi mostrava a favor, front un 42%, que s'hi oposava. El 2011, una nova enquesta va revelar que un 56% dels ciutadans mostrava ja una actitud a favor de les unions entre persones del mateix sexe i de l'adopció de nens, per part d'aquestes parelles (Colli i cols., 2011).

Pedreira i cols. (2000), en una línia similar, indiquen que Espanya es troba força per sobre del conjunt de la UE respecte de l'opinió dels ciutadans vers el grau d'acceptació del matrimoni homosexual i l'acceptació de l'adopció homoparental.

Així, Espanya constitueix, juntament amb Bèlgica, Països Baixos, Alemanya i Dinamarca, el grup de països més tolerants. Respecte d'altres característiques demogràfiques sobresurt que, tant per a l'acceptació del matrimoni homosexual com per a l'adopció per part de parelles homoparentals, existeix un perfil molt definit sociològicament. Així, les dones són més tolerants vers ambdues situacions que no pas els homes; el rang d'edat més tolerant és el comprès entre els 15 i els 24 anys; quant major és el nivell sociocultural és major també el grau d'acceptació d'aquestes situacions; respecte de la religió, els no creients són més tolerants (els que menys ho són serien els musulmans); i també ho són més aquells que es declaren votants de partits d'esquerres (essent menys tolerants els votants de la dreta política).

Respecte de les diferències intergeneracionals, i en consonància amb aquest mateix fil argumental, en l'actualitat, les generacions joves mostren flexibilitat; és a dir, actituds i creences més positives vers les noves situacions socials que es van generant, com en el cas de les adopcions homoparentals, en comparació amb els adults, segons aquests mateixos autors. Com va succeir fa anys amb els fills de pares divorciats, la major acceptació social s'ha de construir; per tant, haurà de passar un temps per tal que la societat incorpori valors, actituds i comportaments més igualitaris; en què no es mostri sorpresa davant la família homoparental.

3.5.1.Contexte jurídic

Trobem diferents supòsits jurídics dins l'adopció per parelles del mateix sexe:

1. L'adopció unipersonal: qui pretén adoptar és una persona homosexual
2. L'adopció d'integració: és un tipus especial d'adopció unipersonal, en què es pretén adoptar el fill biològic o adoptat de l'altre membre de la parella del mateix sexe
3. L'adopció conjunta per dues persones del mateix sexe, ja siguin matrimoni, parella de fet o convivencial

Quant a la capacitat per adoptar, en sentit estricte, el dret espanyol no estableix com a requisit l'heterosexualitat del possible adoptant, per la qual cosa es pot concloure que l'homosexualitat no és un factor exclouent per a l'adopció individual.

L'adopció conjunta de menors per parelles homosexuals està avui en dia permesa en el Dret Espanyol, en virtut de l'aprovació de la Llei 13/2005, d'1 de juliol, per la qual es modifica el Codi Civil en matèria de dret a contraure matrimoni. Això permet els matrimonis homosexuals, incloent, també, la

capacitat d'adopció conjunta, en el sentit de l'article 175.34 del Codi Civil Espanyol.

La Llei 13/2005 ha dotat de coherència la capacitat d'adoptar de les persones homosexuals, formin o no parella amb l'altra persona ja que, amb anterioritat a la llei, es permetia que una persona homosexual adoptés a títol individual, considerant-la capaç d'adoptar, però no de forma conjunta amb la seva parella, per l'exigència afegida del requisit de l'heterosexualitat de la parella, considerant incapaç d'adoptar la parella formada per dues persones homosexuals.

Amb tot, això obre la porta a l'adopció nacional, atès que quan parlem d'adopció internacional hi intervenen dues legislacions, essent important especialment la del país d'origen del menor susceptible d'adopció. Si aquesta legislació no permet l'adopció homoparental, no se li podrà donar tràmit.

Els Països Baixos, Bèlgica, Espanya i Canadà han estat els primers a reconèixer drets a parelles homosexuals. El 2005, també Anglaterra va donar el primer pas i, des de llavors, es generalitzen els senyals en aquest sentit: Andorra, Dinamarca, Guam, Islàndia, Israel, Noruega, Sud-àfrica, Suècia i en certs territoris d'Austràlia i Estats Units. A Alemanya, Finlàndia i França, és legal l'adopció del fill de l'altre membre d'una parella de fet o unió civil.

Si bé són ja diversos els països en què és legal l'adopció per part de minories sexuals, aquesta no s'admet a quasi cap país de l'Amèrica Llatina, a excepció de la República de l'Uruguai, Brasil i Mèxic D.F. En cap país d'Àsia, ni d'Àfrica. En alguns països, es considera encara l'homosexualitat com un delictes. A l'Uruguai, l'adopció homoparental pot realitzar-se per la via concubinària, no obligant la parella d'adoptants a la celebració del vincle matrimonial, si bé es requereix la convivència ininterrompuda, almenys, durant cinc anys.

Dinamarca, l'any 1989, va equiparar en la seva legislació les parelles de fet amb els matrimonis, excepte en allò relatiu al dret a l'adopció. A continuació ho varen fer Suècia i Noruega, amb lleis similars. El setembre de l'any 2000 ho feu Holanda, suprimint ja qualsevol vestigi de discriminació entre persones o parelles hetero o homosexuals, inclosa l'adopció.

Els països nòrdics han anat augmentant l'abast de les seves lleis des de llavors, al comprovar la normalització social del fet homosexual. Alemanya i França ho han fet després. Els nous països de la UE disten molt de tenir incorporat ni tan sols el debat, amb clares situacions de discriminació i de rebuig. L'única excepció, en positiu, és la República Txeca, que reconeix els mateixos drets a ambdós tipus de matrimonis.

En el cas d'Espanya, Navarra, l'any 2000, va aprovar la Llei Foral per a la Igualtat Jurídica de les Parelles Estables, que permetia l'equiparació total de les parelles estables i casades. Fou la primera vegada que es legislava per a que els fills de gais i lesbianes, existents *de facto*, gaudissin de la mateixa doble protecció que les parelles heterosexuales.

La Comunitat Balear, el País Valencià, Astúries i el País Basc han anat a continuació per aquest mateix camí, cadascú amb les seves pròpies característiques.

Els efectes del reconeixement de la parella homosexual amb relació al menor incrementen el seu capital social (terme antropològic que descriu la xarxa de parents creada pel matrimoni per invertir en el futur del nen per mitjà de l'ajuda financera, situació social i contactes personals), al relacionar dues famílies llurs membres, moralment i formalment, li deuen assistència.

3.6. Troballes científiques

No es disposa de massa informació consolidada sobre les famílies homoparentals atès que, aquest és un camp d'estudi molt jove. Les primeres investigacions sobre famílies homoparentals s'han efectuat a partir dels anys 70. A Espanya no és fins al 2003. Alguns com Estats Units i el Regne Unit són pioners, ja que han realitzat fins al moment un volum ampli d'investigacions. Altres països, com Canadà, Suècia o Bèlgica, també n'han efectuat.

L'esperit que guia l'interès científic s'interroga respecte de qüestions com: Com són les famílies en què estan ubicats aquests nens? Com són i com es comporten els pares gais i les mares lesbianes? Es regeixen pels mateixos esquemes que els pares i les mares heterosexuales? O tenen especificitats? Quines són les seves formes d'educar? Com són aquests nens? Són feliços? Es desenvolupen adequadament?

En la següent taula es poden apreciar alguns dels estudis més recents significatius quant a impacte en la matèria:

Estudis	Regne Unit	Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F., & Lamb, M. E. (2014). Adoptive Gay Father Families: Parent-Child Relationships and Children's Psychological Adjustment. <i>Child Development</i> , 85(2), 456-468. Blackwell Publishing Inc.
	EEUU	Bos, H., Gelderen, L. van, & Gartrell, N. (2014). Lesbian and Heterosexual Two-Parent Families: Adolescent-Parent Relationship Quality and Adolescent Well-Being. <i>Journal of Child and Family Studies</i> , 1-16. Bos, H. M. W., Knox, J. R., Van, L., Gelderen, R.-V., & Gartrell, N. K. (2016). Same-Sex and Different-Sex Parent Households and Child Health Outcomes: Findings from the National Survey of Children's Health. <i>Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics</i> , 37(3), 179-187. Biblarz, T. J., & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? <i>Journal of Marriage and Family</i> , 72(1), 3-22.
	Espanya	López, F. (2014) Experiencia vital, perfil psicológico y orientación sexual de jóvenes adultos con madres lesbianas o pedres gays. Sevilla: Tesis doctoral González, M.-M. (2009). Nuevas familias, nuevos retos para la investigación y la educación. <i>Cultura y Educación</i> , 21(4), 381-389.
	Organitzacions professionals	American Psychological Association (2004) American Academy of Pediatrics (2002) American Psychiatric Association (2002) American Psychoanalytic Association (1997/2004) National Association of Social Workers (2004) Colegio Oficial de Psicólogos de Madrid (2005)

Fa escassament vint anys que veu la llum la primera gran revisió sobre aquests temes en una revista de psicologia d'àmbit internacional i de gran impacte (Patterson, 1992).

La influent Associació Americana de Psiquiatria ha corroborat, amb una declaració institucional, diversos estudis sobre l'homoparentalitat, realitzats en anys precedents, de diversos equips d'investigadors com la Charlotte Patterson (Universitat de Virgínia) i els ja clàssics de Fiona Tasker (Regne Unit). Així mateix, les recerques de Judith Stacey i Timothy Biblarz (Universitat del sud de Califòrnia), entre d'altres, aporten actualitzades dades científiques des de la perspectiva dels rols socials i sexuals en el desenvolupament de la parentalitat,

fonamentant les declaracions socials que prèviament havia emès l'Associació Americana de Psicologia els anys 1976 i posteriorment, 1998. També grups de defensa dels drets de la infància com la Child Welfare League of America i la North American Council on Adoptable Children han elaborat un document al respecte l'any 1998. Les últimes institucions a emetre les seves qualificades opinions oficials, com veurem després, han estat de l'Associació Americana de Pediatria i l'Associació Americana de Psicoanàlisi, ambdues l'any 2002.

3.6.1 Principals crítiques metodològiques als estudis

Altrament, científicament, els estudis existents, en àmbit especialment anglosaxó, sobre adopció i parentalitat en parelles homosexuals, presenten algunes limitacions: mostres petites o de conveniència, dèficits metodològics, i el fet que les referències bibliogràfiques emprades tinguin com a base les estructures familiars convencionals amb la qual cosa, la comparació resulta esbiaixada, i així ho han indicat repetidament molts autors.

En aquest sentit, Golombok (2007) ha sistematitzat les principals crítiques en la investigació al voltant de les famílies homoparentals respecte de la metodologia emprada.

Seguint el seu fil argumental, la primera d'elles és que els nens i les nenes van ser estudiats en edat escolar, per la qual cosa no es van poder conèixer els possibles efectes negatius que, en l'esfera emocional, poden aparèixer a llarg termini. Per aquest motiu, posteriorment s'han començat a realitzar estudis en joves i adolescents. Altra qüestió rellevant i vinculada a aquesta primera, té a veure amb l'escassetat d'estudis longitudinals, la qual cosa ve sent ja habitual també, en tant que mancança important, en la major part dels trastorns mentals de la infància i els seus tractaments.

El segon bloc de crítiques gira entorn el fet que la major part dels estudis s'han realitzat en nens nascuts en famílies heteroparentals, que han viscut la separació o el divorci dels seus pares. Així doncs, s'ha de ser molt caut a l'hora de generalitzar els resultats (problemes amb la validesa ecològica) degut a que, en aquests nens, poden influir altres factors relacionats amb la separació. Per això, cada cop més, els estudis es centren en infants que van ser adoptats a curta edat o bé que han estat fruit de tècniques de reproducció assistida.

Finalment, es qüestionen les característiques de la mostra. En la major part dels estudis, les mostres són voluntàries i intencionals, i els participants normalment coneixen els objectius de les investigacions. En l'actualitat, existeixen recerques a partir de registres complets de clíniques de reproducció assistida. A Espanya, s'afegeix la dificultat que, si es consulten les dades de l'INE (2013), no consten dades oficials de quants infants són adoptats per famílies homoparentals.

Pedreira i cols. (2000), apunten que la prevalença de l'homosexualitat no és molt elevada. Encara que es fa present, no totes les parelles homosexuals desitgen normalitzar les seves relacions i només una part d'aquestes parelles, expressen i tenen desitjos de parentalitat. Així, no és una prevalença elevada i, en conseqüència, els estudis es regeixen amb criteris d'"afeccions rares", la qual cosa reverteix en els seus resultats.

Si tenim en compte estudis elaborats pel Col·lectiu de Lesbianes i Gais de Madrid, posen de manifest que, fins al 20% dels gais i el 30% de lesbianes, es casen en algun període de la seva vida amb parelles heterosexuales amb les quals tenen uns fills que, probablement, acabin creixent d'alguna forma vinculats a llars homoparentals (COGAM, 2000; citats a García-Villanova, 2005).

Finalment, cal destacar, seguint aquests últims autors, una crítica que apunta que és un risc innecessari per als infants fer recerca respecte de l'homoparentalitat. En aquest sentit, cal tenir en compte que hi ha moltes dades

empíriques que contradiuen aquesta posició ideològica. Cal també ressenyar que existeixen factors protectors i, per tant, la posició de l'ètica professional consistiria a saber balancejar els pretesos riscos, amb els clars factors protectors, ateses les troballes científiques que apuntes aspectes més preservadors.

Tot i les crítiques rebudes, l'estudi en aquest àmbit ha anat evolucionant per la qual cosa, trobem una millora dels estudis, que han apostat cada vegada més per dissenys longitudinals i amb mostres més àmplies i homogènies (amb criteris apriorísticament determinats i exhaustius).

3.6.2. Prejudicis

Altrament, cal esmentar que, en l'actualitat, emergeixen força prejudicis entorn de l'adopció per famílies homoparentals, que han estat sistematitzats per diversos autors (González y cols., 2004; Patterson, 1992, Golberg, 2010) i que resumim tot seguit:

- Els nens i les nenes no es desenvoluparan d'una forma sana i harmònica, sinó que presentaran moltes dificultats en el seu ajustament psicològic, al no disposar d'una figura materna i una paterna
- Créixer amb un pare gai i una mare lesbiana pot provocar dificultats en el desenvolupament de la identitat de gènere, el coneixement dels rols de gènere, i influir en l'orientació sexual, en el sentit que aquests nens i nenes seran, amb tota probabilitat, gais i lesbianes
- Aquests nens i nenes patiran rebuig social, seran objecte de burles per part dels companys i companyes, a causa de la mirada homòfoba present a la societat

- Per últim, aquests nens i nenes tenen més risc de patir abús sexual infantil

Tots aquests prejudicis, en tant que opinions sense fonamentació prèvia, i desconeixement en relació amb les famílies homoparentals, han impulsat un gran nombre d'investigacions sobre aquesta temàtica.

El temor més difós és que els menors adoptats per parelles que comparteixen el mateix sexe els manquin les figures de mare i pare pròpies d'una família tradicional, afectant així negativament el seu desenvolupament.

Si s'analitzen les investigacions sobre l'evolució dels infants criats en famílies homoparentals, les conclusions no són pas alarmistes.

Com destaca Medina (1996), les funcions de paternatge i maternatge són independents de l'orientació sexual o la identitat de gènere. Hi ha una sèrie de supòsits requerits per a la cria d'un infant que la societat reparteix en funcions de paternatge i maternatge. Per a la primera funció, es reclama una persona capaç de sostenir, cuidar, protegir i alimentar; mentre que, per a la segona funció, es peticona algú que animi l'infant a interactuar amb el món extern i que posi límits. Eva Giberti, autora de diversos llibres sobre adopció i fundadora de l'Escola per a Pares, assenyala que el nen "no necessita una mamà amb vagina i un papà amb penis" per al seu desenvolupament.

El Comitè de l'Acadèmia Americana de Pediatria ha declarat que no hi ha diferència en l'evolució psíquica, emocional i en l'orientació sexual dels nens criats en llars amb orientació sexual hetero o homosexuals. En aquest mateix sentit, l'any 2002, l'Acadèmia Americana de Pediatria va publicar una declaració que dona suport als homosexuals per adoptar. Al respecte, assenyalava que els nens i les nenes mereixen la seguretat de dos pares legalment reconeguts concretant que, un nombre suficient d'estudis, suggereix que els fills de pares homosexuals tenen els mateixos avantatges i expectatives

de salut, adaptació i desenvolupament que els fills de parelles heterosexuales (Castro i Lapastora, 2007).

Els dubtes respecte de la incidència sobre el desenvolupament infantil i adolescent de créixer en una família homoparental estan sent resoltes a partir dels resultats dels diferents estudis realitzats en diferents països (sobretot Estats Units i Regne Unit, però també Bèlgica, Canadà o Suècia). Allò que aquests estudis han conclòs es resumeix fàcilment: aquests nois i noies no difereixen significativament d'aquells que viuen amb progenitors heterosexuales en cap dimensió del desenvolupament intel·lectual o de la personalitat (autoestima, locus de control, ajustament personal...), encara que alguns estudis, com després analitzarem, han trobat una major flexibilitat en els seus rols de gènere. Així mateix, mantenen relacions socials normals amb els seus companys i són tan populars entre ells com els fills d'heterosexuales (González i cols., 2002)

Tal com ja assenyalaven Fraser i cols. (1994), els pares homosexuals no donen origen ni a confusió amb relació a la identitat de gènere, ni a una conducta inapropiada, ni a patologies psíquiques, ni a orientacions homosexuals en els nens. Aquests mateixos resultats són sostinguts per una gran majoria d'autors.

Amb tot, cal dir que en alguns casos trobem que, segons quines persones homosexuals, depenent de com hagin organitzat o desenvolupat la identitat respecte de la seva orientació sexual, no estan disposats a adoptar menors que ja tenen consciència de ser ells mateixos homosexuals (Ricketts i Achtenberg, 1989), perquè han de re-elaborar massa aspectes de la seva vida social, laboral o afectiva, encara que pels menors fos un gran suport psicoafectiu poder compartir-ho en el sinus d'una nova família que acceptés aquesta particularitat.

En aquest sentit, es clarifica que les famílies homoparentals poden complir amb totes les funcions atribuïdes a la parentalitat (socialització, cura, formació d'identitat, protecció i afectivitat) i que el desenvolupament òptim dels infants

sembla estar més influenciat per la naturalesa de les relacions i les interaccions dins la unitat familiar, que per la forma estructural particular que pren (Herrera, 2010).

González i cols. (2002), citant un estudi nacional de cert abast, descriuen que les famílies homoparentals que estudiaren no presentaven problemàtiques de salut mental. L'aspecte que consideraven més determinant en la relació amb els seus fills era l'afecte, seguit del respecte mutu. El valor a què concedien major importància era el respecte pels altres i la tolerància. Aquests pares o mares s'atribuïen a si mateixos un alt grau d'influència en el desenvolupament i l'educació dels seus fills, així com presentaven expectatives prou ajustades al període evolutiu dels fills (en ocasions, amb certa precocitat). Copsaren una visió poc tradicional dels rols de gènere (als fills els han de cuidar tant la mare com el pare). Aquest conjunt de respostes configura un perfil majoritari d'idees "modernes" o "actualitzades". Segons aquests autors, el més proper a les idees mantingudes per les persones expertes en educació i desenvolupament.

El benestar psicològic dels nens no sembla estar relacionat amb el tipus de família, sinó amb la qualitat de la vida familiar. En aquest sentit, Palacios (2000), insisteix en la idoneïtat de les parelles homosexuals per a l'adopció: "són moltes les parelles i les persones que poden respondre a les exigències de l'adopció. Allò essencial no radica en les seves creences religioses, en les seves preferències sexuals o en la seva forma d'organització familiar, sinó en les seves actituds educatives i en la seva capacitat per fer front adequadament i de forma estable a les necessitats d'aquells que són adoptats".

Quant al rebuig social que aquests tenen poden patir, cal ressenyar que aquests infants reben, des d'edats ben primerenques, certa dosi d'orgull i de suport positiu, tant en els seus models d'identificació com en la seva herència cultural, la qual cosa suposa un antídoto front els missatges de menysteniment. Així, els fills de gais i lesbianes reben en les seves famílies la idea que ser homosexual és una de tantes maneres de ser i que és quelcom natural la qual

cosa, sens dubte, ajuda aquests infants a afrontar els estereotips presents al seu entorn.

Respecte del suport social, Golombok i Tasker (2010), suggereixen la importància que aquestes famílies disposin, per tal que esdevingui un factor protector, d'un entorn social força ampli, especialment aquells infants que viuen en llars amb pares homosexuals, atès que aquests poden estar més exposats a una major discriminació, al ser llars dirigides per homes, la qual cosa és una característica addicional i diferencial respecte dels fills criats per lesbianes.

Tornello i cols. (2011) i Goldberg (2010) afegixen que, a banda dels factors d'estrès que experimenten els pares adoptius en general, els pares adoptius homosexuals, atès que poden estar exposats a estigma pel que fa a la seva identitat sexual, poden mostrar nivells més elevats d'estrès en aquells casos en què hi hagi major sensibilitat a l'estigma.

3.6.3. Dades amb relació a les dinàmiques de les famílies homoparentals

Una de les darreres recerques del grup de González i cols. (2003) sobre el desenvolupament infantil i adolescent en famílies homoparentals, portada a terme pel Departament de Psicologia i Educació de la Universitat de Sevilla, conjuntament amb el Col·legi de Psicòlegs de Madrid, reforça novament els resultats anteriors conclouent que: "l'estructura d'una família no és l'aspecte determinant a l'hora de configurar el desenvolupament dels nens/es que viuen en ella, sinó la dinàmica relacional que es dona".

Altra qüestió interessant que ens reporta el grup de recerca de González i cols. és la troballa que les famílies de mares lesbianes que varen estudiar que vivien en parella, evidenciaven un repartiment clarament igualitari de les tasques domèstiques, de cura i de presa de decisions. Aquestes dades obtingudes, apuntarien en el mateix sentit que les obtingudes en d'altres països en què, a

més a més, varen poder efectuar comparacions sistemàtiques amb famílies heteroparentals. Així, semblaria que les mares lesbianes i els pares gais solen establir relacions en què es desenvolupen rols més igualitaris (Boss i cols., 2007; Chan i cols.,1998)., essent les famílies homoparentals adoptives les que mostren una tendència més acusada en aquest sentit, especialment en la cura infantil (Ciano-Boyce i Shelley-Sireci, 2002).

González i cols. (2011) entenen que, probablement degut a això, les mares lesbianes i els pares gais dels estudis realitzats en altres països, estan més satisfets amb el repartiment de tasques que no pas les parelles heterosexuales o mostren major benestar respecte del paper de la seva parella en tant que “comare” o “copare”. En aquesta mateixa línia, però en sentit invers, cal destacar que la desigualtat en el repartiment de les tasques domèstiques és, segons ha reportat Meil (2005), un dels motius més clars d’insatisfacció conjugal i un dels factors de risc de ruptura del projecte de vida en comú. Així doncs, aquestes dades ens ofereixen conclusions interessants sobre els patrons de corresponsabilitat respecte de la llar i la cura dels infants en les famílies homoparentals.

Una altra dada d’interès que es desprèn dels estudis, és la constatació que les parelles homoparentals treballen significativament menys hores per setmana que les parelles de les famílies heteroparentals. Així, possiblement sigui més senzill trobar, entre els barons heterosexuales, patrons de caire més patriarcal, de desenvolupament professional molt absorbent i poc compatible amb l’atenció a menors o el desenvolupament de tasques relacionades amb la cura de la llar.

Pedreira i cols. (2000), amb referència als fills de parelles homoparentals, descriuen que aquests mostraven una major tolerància a l’hora d’acceptar vivències sexuals diferenciades (en concret vers l’homosexualitat) i mostraven una major flexibilitat en la relació entre tasques de la llar i rols sexuals, ambdós de gran interès i projecció educativa quant al respecte i transmissió de valors

de convivència i socials. Aquesta dada convergeix amb les exposades unes línies més amunt.

Pel que fa als estudis sociològics, aporten que els col·lectius homosexuals accepten i integren millor les diferències de sexe i raça que la majoria de la població general.

García-Villanova (2005) aporta que existeixen aspectes diferencials entre l'exercici de la parentalitat entre els pares gais i els no gais, que poden apreciar-se al següent quadre:

Estrictes. Valoren la importància d'establir límits
Dediquen el seu esforç a reforçar la comunicació
Sensibles i perceptius amb els fills. Donen suport a les seves activitats
Passen molt temps amb ells i la relació és pròxima i positiva

Per contra, no s'apreciaren diferències quant a: resolució de problemes, participació activa en el temps d'oci dels fills, reforçament de l'autonomia dels fills, maneig de problemes relacionats amb la cura dels fills, expressar intimitat i mantenir relacions positives.

Respecte de les mares lesbianes, també han estat comparades amb altres mares no-lesbianes en l'exercici del seu estil educatiu (Stracey i Biblarz, 2001) i es poden destacar els següents trets diferencials, alguns dels quals són coincidents amb els esmentats unes línies més amunt:

Desig de distribució igualitària en la cura dels fills
Grau en què les parelles comparteixen la cura dels fills
Divisió igualitària en el treball domèstic
Similars habilitats parentals entre els membres de la parella
La parella avalua el comportament i l'estat dels fills de manera similar
Major freqüència de contacte dels fills amb el pare que no té la custòdia

No s'obtingueren diferències en les següents dimensions: preferència que els fills tinguin activitats de joc del seu gènere; preferència que els seus fills siguin gais o lesbianes quan creixin; classificació del nen ideal com a masculí, si és noi i com a femenina, si és noia; permís matern per a que les parelles dels fills adolescents passin la nit a casa; valoració de la qualitat de la relació amb els fills.

González (2003) conclou que els pares i les mares homosexuals que estudià reunien característiques personals que garantien un bon desenvolupament dels rols parentals i que estaven implicats en l'educació dels seus fills de manera responsable i conscient. Mostraven idees avançades sobre l'educació dels fills, eren sensibles als aspectes psicològics i mantenien criteris ajustats en el que fa referència al desenvolupament evolutiu, en què la comunicació, l'afecte, bones dosis de responsabilitat i una certa disciplina raonada, eren valors importants.

Altrament, respecte de la integració amb l'entorn, indica que aquestes famílies tenien una xarxa social àmplia, amb persones significatives dels dos sexes i orientacions, de les quals rebien suport quan ho necessitaven i en tot cas, integrats per un major nombre d'amics que de familiars, tot i que aquests últims eren presents en nombre adequat.

Quant a la vida quotidiana, eren famílies estables en rutines i activitats segons les edats dels fills, amb flexibilització els caps de setmana. Els fills mostraven un bon ajustament i desenvolupament emocional, amb bona competència acadèmica i adequat comportament.

Com a **fortaleses** de les famílies homoparentals, s'ha destacat:

- Maternitat o paternitat molt reflexionades
- Aprenentatge de rols de gènere igualitaris
- Educació per la tolerància
- Educació per viure la sexualitat lliurement

En contrapartida, respecte de les **debilitats**, caldria ressenyar:

- Els lligats a la integració de la identitat sexual de pares o mares
- Les possibles reaccions homòfobes de l'entorn
- Excepcionalitat i absència de referents : pares i mares de fills més grans reconeixen com a desavantatge l'excepcionalitat com a nucli familiar. Aquells que tenen fills més petits, promouen trobades entre famílies homoparentals. En l'estudi desenvolupat pel grup de recerca de González i cols. (2003), varen trobar que el 60% dels joves adults avaluats admetia que haguessin volgut conèixer a algú en la seva matixa situació durant l'adolescència (la resta de joves no s'ho havia plantejat).

Pel que fa als resultats obtinguts per Gartrell (2004), amb relació a l'estudi d'una mostra de 84 famílies de lesbianes i dels seus 85 fills durant 25 anys, en diferents fases (començament del procés d'inseminació artificial, a l'edat d'un any i mig, a l'edat de 5 anys, a l'edat de 10 anys, adolescència i maduresa), en famílies lesboparentals per inseminació artificial (primera generació d'infants als EE.UU nascuts en aquestes famílies), conclou de forma concordant amb el que s'ha anat descrivint fins ara respecte de l'ajustament emocional, desenvolupament psicològic i social, intel·ligència, identitat, autoestima, orientació sexual i comportament social, destacant que aquests foren nens molt desitjats.

Com a reptes i dificultats específiques assenyalades per la literatura científica respecte de les famílies homoparentals, s'ha destacat que és necessari que la societat assumeixi la responsabilitat de disposar les circumstàncies que ajudin a disminuir-les, per mitjà de l'eliminació de barreres legals.

3.7. Peritatge: especificitats de la filiació adoptiva homoparental

El jutge ha de resoldre sobre l'adopció atenent dos factors. D'una banda, l'interès de l'adoptant i, de l'altra, la idoneïtat de l'adoptant o adoptants per a l'exercici de la potestat parental.

Allò primordial és analitzar en cada cas concret quin és el millor interès del nen que es pretén adoptar. Sobre això no hi ha regla general possible, com tampoc n'hi ha per acordar l'adopció a favor d'heterosexuals, tal i com ens recorda la sentència Zannoni (2005).

Quant a la selecció i la idoneïtat de les parelles homosexuals que pretenen adoptar, la valoració ha d'anar orientada a les seves habilitats i capacitats d'estabilitat econòmica, educativa i psicològica, que li són pròpies com a parella i com a persones; no per la seva orientació sexual. Això exigeix, segons afirma Pedreira (2005), una formació i uns coneixements específics per part dels professionals que realitzen aquest tipus d'avaluacions.

Hem vist que el perfil sociodemogràfic i cultural és força determinant a l'hora d'acceptar la possibilitat de les famílies homoparentals. Per això, sembla cobrar especial rellevància que la idoneïtat sigui valorada per professionals formats i amb experiència, que siguin capaços d'avaluar la situació de forma imparcial i poc subjectivada, deixant apart la pròpia pertinença ideològica o religiosa.

Chan i cols. (1998), Gartrell i cols. (1999), Mc Callum i Goombok (2004) i Patterson (2002), han coincidit a assenyalar els següents, com a criteris d'idoneïtat per a l'adopció:

1. Perfils personals ajustats i sans
2. Capacitats educatives adequades
3. Dinàmica familiar saludable
4. Suport social suficient

4. DISSENY DE LA RECERCA

El disseny d'aquesta recerca ha vingut determinat per les diferents fases de l'estudi i els objectius marcats. La metodologia emprada ha estat qualitativa.

4.1. Metodologia

L'objectiu ha estat construir un llistat d'indicadors que permetés obtenir, segons el criteri expert i seguint les investigacions i dades ja disponibles en la literatura especialitzada, dades d'interès sociofamiliar, de desenvolupament infantil, demogràfic i legals-organitzatives.

Els resultats obtinguts mitjançant aquests procediments s'han inclòs en una proposta de guia d'indicadors específics avaluatius pericials, per tal de valorar la idoneïtat del perfil de l'adoptant/s homoparental.

4.1.2. Procediment

Tot seguit es detalla el procediment seguit en aquesta revisió bibliogràfica i proposta qualitativa entorn l'avaluació de les famílies homoparentals respecte de les seves sol·licituds adoptives:

- Revisió bibliogràfica entorn les noves realitats familiars i les seves problemàtiques, socialment i jurídicament
- Aprofundiment en la literatura específica al voltant de les famílies homoparentals
- Actualització bibliogràfica sobre les funcions atribuïdes a la família
- Actualització bibliogràfica dels aspectes psicològics i familiars clau en joc en un procés adoptiu
- Recull i anàlisi dels indicadors ressenyats per la literatura científica com a essencials i específics de l'adopció homoparental
- Síntesi dels principals resultats

- Elaboració d'una guia d'indicadors d'avaluació pericial d'aquesta realitat familiar

4.2. Planificació i recursos

4.2.1. Cronograma

Any 2015- 2016															
Tasques	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Concreció del projecte i disseny															
Hores de treball setmanal															
Revisió bibliogràfica															
Traducció d'articles															
Dissenyar guia d'avaluació pericial (indicadors d'exploració)															
Recerca bibliogràfica															
Elaboració memòria progrés															
Recull i anàlisi dels indicadors ressenyats per la literatura científica															
Síntesis dels principals resultat															
Anàlisi de la informació															
Discussió i reflexió sobre els resultats															
Redacció del projecte															
Presentació de la memòria definitiva															

4.4.2. Equip de recerca

La persona responsable d'aquesta recerca i que té per funció establir una comunicació directa amb el/la responsable del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada és Mercè Cartié¹, autora de la recerca al 100%.

Això no obstant, Laia Fillol, psicòloga en pràctiques a l'EATAF, ha prestat suport i col·laboració en l'elaboració d'aquest estudi, en el desenvolupament del seu procés d'aprenentatge i especialització a l'equip.

4.2.3. Pressupost

Les despeses, en funció dels diferents conceptes pressupostaris, es poden desglossar de la següent manera:

- Personal:
 - hores invertides: 20 hores setmanals x 10 mesos= 200 hores: 4000€.
 - honoraris del col·laborador traductor: 400€

- Material:
 - llibres especialitzats i articles: 500€
 - material d'oficina: 100€

¹ EATAF. Gran Via de les Corts Catalanes, 111, Edifici C, 5^a. planta. 08075 Barcelona. Telf. 93.554.95.91. Correu electrònic: mcartie@gencat

5. RESULTATS I DISCUSSIÓ

Les famílies homoparentals s'han trobat envoltades per intensos debats socials, amb postures ideològiques molt marcades, des que es van començar a fer visibles i es van regular els seus drets. La problemàtica social s'ha traslladat al món científic.

En aquest nou escenari segueixen existint controvèrsies, malgrat les dades empíriques mostren les bondats d'aquestes famílies com a educadores de fills. El debat roman, ateses les limitacions metodològiques de moltes d'aquestes recerques, especialment tenint en compte el seu tamany mostral, la selecció de les mostres amb relació a la prevalença i el tall transversal de les recerques dutes a terme, majoritàriament.

Tot i que la investigació no ha trobat diferències amb les llars heterosexuales quant al desenvolupament dels infants que hi creixen, les famílies homoparentals continuen sent les menys acceptades, encara que en el terreny social i legal es van produint importants avenços.

Estem assistint al naixement legitimat d'unes noves famílies i el reconeixement social que estan construïdes sobre l'aliança, sobre la base més fonamental de la relació afectiva parentofilial, a les quals s'ha de dotar d'un estatus jurídic, que permeti que els menors siguin inclosos, de ple dret, en la societat civil.

Aquest estatus jurídic s'ha fet evident al nostre context cultural arran de la llei 13/2005. Arran d'aquesta norma jurídica s'obre la porta a l'adopció homoparental i el cert és que els professionals hem d'estar preparats per a realitzar aquestes noves avaluacions familiars. Per tal de poder-ho fer amb rigor, cal formació especialitzada en la matèria per tal d'identificar les especificitats d'aquestes noves formes familiars front l'adopció.

Dels resultats de les recerques que han estudiat les característiques d'aquestes famílies, les seves fortaleses i debilitats i les seves especificitats, en definitiva; i lligant aquestes qüestions a les exigències pròpies dels processos adoptius quant a garantir als infants susceptibles d'adopció la cobertura de les seves necessitats més peremptòries i el seu dret a proveir-se d'una família que els investeixi com a fills, tot respectant el seu llegat i les seves necessitats particulars, en podem extreure alguns indicadors específics i particulars de les famílies homoparentals.

Així, conjuntament amb allò que el propi reglament ens disposa de forma general per a totes les persones que, individualment o en parella, formulen sol·licituds d'adopció d'infants, tant en l'àmbit nacional com en l'internacional, podem fer la següent proposta avaluativa específica.

5.1. Proposta de guia d'indicadors d'exploració específics per a famílies homoparentals

Com a àrees específiques en l'avaluació psicològica de la idoneïtat per a l'adopció per part de parelles homosexuals, cal assenyalar:

- **Coneixement de la homosexualitat**

El desenvolupament d'una identitat homosexual porta sempre associat l'ocultació o no de l'homosexualitat en els diferents àmbits de vida en els quals la persona es desenvolupa i de manera especial, a la família. En funció d'això, si s'ha amagat l'orientació sexual o no hi ha una bona elaboració prèvia, sota determinats estressors, això pot donar origen a malestar o ansietat. Els pares i les mares homosexuals, segons es desenvolupa la seva vida familiar, s'enfronten de nou amb aquesta qüestió amb relació als seus fills adoptius i els àmbits que els envolten. És un tema important a avaluar, ja que és la base de la seva identitat i que cada persona elabora de manera individual. L'arribada d'un fill, remou i reactualitza el propi procés d'acceptació o no de la identitat sexual.

Els subjectes que tenen por a ser desvelats en la seva condició homosexual, dediquen molta energia a “guardar el secret”, la qual cosa es converteix en una prioritat, front totes les decisions que s’han de prendre respecte de la cura dels fills. Si ells mateixos temen ser descoberts i jutjats des d’una perspectiva negativa per part dels professionals (professors, pediatres...), llavors es podria qüestionar fàcilment el maneig funcional de l’homoparentalitat i l’efectiu acompanyament de l’infant en això.

Així doncs, quant a indicadors específics per a l’avaluació en aquesta àrea, es destaquen els següents:

- ✓ Procés de descobriment de l’orientació sexual; afrontament i acceptació
 - ✓ Revelació a l’entorn i assimilació per part de la família
 - ✓ Posicionament del subjecte respecte de les actituds d’altres persones
 - ✓ Haver desenvolupat suficients àrees vitals de la identitat homosexual i haver viscut un gran nombre d’experiències prèvies al projecte de l’adopció
 - ✓ Parella: cal constatar que és consistent, i que han superat ja diversos processos que calia fer personalment
- **Suport familiar i social al projecte de l’adopció**
- ✓ Coneixement d’altres famílies homoparentals en el seu entorn i vincles
 - ✓ Grau d’integració del subjecte i la parella en cadascun dels entorns socials (treball, oci, amics heterossexuals/homossexuals): presència de persones significatives dels dos sexes i orientacions, de les quals perceben i reben suport quan ho necessiten
 - ✓ Cal descartar un funcionament en “gueto”: és necessària la diversitat en la xarxa social disponible

- ✓ Grau d'ús de serveis i recursos sociocomunitaris, dintre i fora de "l'ambient" homosexual
- ✓ Integració de la figura de l'altre sexe i presència efectiva en la vida familiar

▪ **Projecte d'adopció**

- ✓ Expectatives realistes sobre els canvis que succeiran en la família homoparental amb l'adopció
- ✓ Motivació: és summament important descartar que porti inclosos aspectes de reivindicació (mateix dret que les parelles heterosexuales). El projecte adoptiu ha de partir del desig de ser pares i no assimilar-se a altres qüestions ideològiques. Cal descartar la presència de dols no-elaborats de forma adaptativa respecte de la identitat sexual, al llarg de la història vital
- ✓ Atès que la majoria de sol·licituds d'adopció homoparental són nacionals i que hi ha la possibilitat que la família biològica de l'infant sigui present: consideració de possibles interferències respecte de la seva condició sexual i afrontament de possibles prejudicis fomentats en el menor per part de la família biològica respecte de l'homosexualitat, especialment en nens més grans en el moment d'adoptar-los

▪ **Recursos personals**

- ✓ Capacitats per poder ajudar l'infant a integrar el que suposa tenir una família homoparental
- ✓ Capacitat i identificació de la necessitat de poder transmetre la figura de l'altre sexe, malgrat no estigui present en molts casos en la quotidianitat
- ✓ Capacitat per fer front de forma adaptativa a la possible estigmatització i/o prejudicis socials vers l'adopció homoparental i també per acompanyar l'infant en això

- ✓ Resolució d'històries prèvies d'estigmatització, si han existit

- **Aptituds educadores**

- ✓ Flexibilitat en els rols de gènere
- ✓ Expressió de la intimitat
- ✓ Comunicació de la condició d'homosexual al menor: previsió i forma
- ✓ Distribució dels rols parentals
- ✓ Perspectiva ambientalista/genetista/interaccionista quant al desenvolupament infantil
- ✓ Si es tenen fills biològics o adoptats d'anteriors parelles heterosexuales: maneig de la situació, afrontament, relacions, interaccions...
- ✓ Possibilitat d'oferir un model als fills de salut i adequació a la pròpia subjectivitat compartida: alguns temen perdre els fills, si aquests perceben la seva condició homosexual; però altres temen perdre la seva pròpia identitat, la seva adaptació i la seva inserció al món heterosexual
- ✓ Respecte per altres models familiars
- ✓ Percepció i integració de la diferència: és important tenir en compte que l'experiència de ser diferent és comú en l'ésser humà i per tant, també en els nens i que, inclòs en alguns casos, pot ser viscuda de forma positiva, encara que en certs subjectes pugui tenir un impacte traumàtic. Cada subjecte afrontarà amb majors o menors recursos i protecció cadascuna de les vivències de les diferències, en què es veurà exposat al prejudici, la ignorància o la situació del sistema. És important que els fills dels pares i mares homosexuals rebin, en les seves famílies, des del seu naixement o adopció, la idea que ser homosexual és una de tantes formes de ser i que és quelcom natural, aspecte que els ajudarà a afrontar els estereotips presents a l'entorn

6. CONCLUSIONS I PROPOSTES DE FUTUR

La principal conclusió a què ens adrecen les múltiples recerques, tant en àmbit nacional com internacional, que hem anat ressenyant en aquest estudi és a subratllar-nos que allò essencial en una llar en què hi hagi fills creixent-hi és el grau de compromís vital amb els infants i la capacitat dels pares i les mares per generar vincles estrets i crear entorns càlids i estables.

Si posem l'ull en les famílies homoparentals, les investigacions conclouen, majoritàriament, malgrat algunes deficiències metodològiques que progressivament s'han anat subsanant, que els fills i filles de progenitors homosexuals mostren les mateixes condicions de salut, ajustament i desenvolupament que aquells que viuen amb llars amb progenitors heterosexuales.

Pel que fa a la valoració de la idoneïtat d'adopció, es conclou de fermament que els professionals que treballen amb infància haurien de valorar l'existència de factors protectors/resiliència i no només de risc en cadascuna de les situacions que afronten professionalment, tant en la clínica com en l'àmbit forense o de recerca, ja que moltes de les dades de què disposem ens llencen factors preservadors de la infància presents a les famílies homoparentals. Altrament, és necessari una revisió de la possible existència en els professionals de prejudicis heterosexistes, sexistes i homòfobs.

Els instruments d'avaluació que s'utilitzin, sobretot els destinats a la certificació de la idoneïtat per a l'adopció, hauran d'adaptar-se a aquesta nova realitat que se'ns presenta, ja que alguns instruments convencionals poden aportar una informació esbiaixada i una avaluació predeterminada a un model familiar i de vida, que pot no estar en consonància amb allò que pretenem avaluar.

Aquesta situació deriva ràpidament en la imperiosa necessitat d'adaptar els protocols administratius i judicials a l'hora de fer aquestes valoracions. En aquesta recerca, i derivada de la consulta profunda de les recerques més pioneres i actuals sobre la matèria, s'ha intentat fer una proposta d'ítems valoratius a incloure en aquests protocols, en tant suposen especificitats d'aquestes famílies que cal considerar en la seva avaluació respecte de la viabilitat adoptiva.

Com ja ha vingut indicant el grup de recerca de González (2011), no és útil ni pertinent aplicar a aquestes famílies un model de dèficit, suposant que són contextos que produiran perjudicis en el desenvolupament infantil. També són poc adequats els models de risc, que parteixen de la consideració que hi ha riscos associats a qualsevol estructura familiar que s'aparti de la convencional.

És molt més pertinent un model de repte, que parteixi de la idea que cada nou model familiar ha de fer front a reptes i problemes específics, i que això pot portar associades algunes debilitats potencials, al temps que s'assagen nous modes de relació, noves respostes i solucions, que poden acabar convertint-se en les seves principals fortaleeses.

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Pel que fa a la imatge de la portada: <http://anred.org/spip.php?article8494>

- Agustín Ruíz, Santiago. (2013). Familias homoparentales en España: integración social, necesidades y derechos. Madrid: UAM
- Benedek, T. (1959). Parenthood as a developmental phase; a contribution to the libido theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 7(3), 389-417.
- Biblarz, T. J., & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, 72(1), 3-22.
- Bornstein, M. (1995). Ed. *Handbook of parenting*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Asso. Publ.
- Bos, H. M. W., Balen, F. van, & Boom, D. C. van den. (2007). Child adjustment and parenting in planned lesbian-parent families. *The American journal of orthopsychiatry*, 77(1), 38-48.
- Bos, H. M. W., Knox, J. R., Van, L., Gelderen, R.-V., & Gartrell, N. K. (2016). Same-Sex and Different-Sex Parent Households and Child Health Outcomes: Findings from the National Survey of Children's Health. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 37(3), 179-187.
- Bos, H., Gelderen, L. van, & Gartrell, N. (2014). Lesbian and Heterosexual Two-Parent Families: Adolescent-Parent Relationship Quality and Adolescent Well-Being. *Journal of Child and Family Studies*, 1-16.
- Bricklin, B.(1995). *The Custody Evaluation Handbook: Research-Based Solutions and Applications*. New York: Brunner/Mazel.
- Bruel, A.; FageT, J.; Jacques, L.; Joecker, M.; Neyrinck, C. i Poussin, G. (2001). *De la parenté à la parentalité*. Érès, Ramonville. Saint-Agne.
- Cadoret, A. (2001). Placement d'enfants et appartenance familiale: Une pluriparentalité nécessaire. PUF: Paris 95-111.
- Cass, V. C. (1990). The implications of homosexual identity formation for the Kinsey model and scale of Sexual Preference. En McWhirter et al.

Homosexuality/Heterosexuality: Concepts of Sexual Orientation. New York, NY: Oxford University Press.

- Castro, F. I Lapastora, M. (2007), Niños adoptados. Estrategias para afrontar conductes. Anuario de Psicología Jurídica, Volumen 17, año 2007. Págs. 215-218
- Chan, R. W., Raboy, B., & Patterson, C. J. (1998). Psychosocial Adjustment among Children Conceived via Donor Insemination by Lesbian and Heterosexual Mothers. *Child Development*, 69(2), 443.
- Chemin, A. (2007). Les Revolutions de l'Homoparentalité. *Le Monde* (9/2/2007)
- Ciano-Boyce i Shelley-Sireci, 2002. Citats a Fariña i cols. (2002). Psicología jurídica de la familia: Intervención de casos de separación y divorcio. *Barcelona: Cedacs*.
- Clausen, J. (1968). *Socialization and society*. Boston: Little Brown.
- Constitució Espanyola, 27 de Desembre de 1978.
- De irala, J., & López del Burgo, C. (2006). Los estudios de Adopción en parejas Homosexuales: Mitos y Falacias. *Cuadernos de Bioética*, XVII, 377-390
- Declaració Universal de Drets Humans, 10 de Desembre de 1948. París
- Ellis, A. i Powers, B. (1999). ¡Acéptate, acéptalo! Cómo explicar y comprender las distintas orientaciones sexuales. Barcelona: Paidós.
- Falk, P.J. (1989). Lesbian mothers, psychological assumptions in family law. *American Psychologist*, 44, 941-947.
- Flaquer, Lluís (1999) La estrella menguante del padre, Barcelona: Ariel.
- Fraser, I. H., Fish, T. a, MacKenzie, T. M., Canadian, T. M., Science, B., & Jan, O. (1994). Reactions to child custody decisions involving homosexual and heterosexual parents. *Canadian Journal of Behavioural Science*, (1978), 52-63. Retrieved from <http://www.cpa.ca>
- Frías, M.D (2005). Parentalidad y diversidad familiar. Comunicación presentada en el VI Congreso Virtual de Psiquiatría. *Interpsiquis 2005*,
- Frías, M.D.; Pascual, J. i Monteverde, H. (2004). Hijos de padres homosexuales: qué les diferencia. Comunicación presentada en el V Congreso Virtual de Psiquiatría. *Interpsiquis 2004*, 1-28 de Febrero

- García, A. y Martínez, P. (2005). Adopción homoparental, un nuevo modelo de familia. *Infocop*, 24, 3-8
- García-Villanova, F. (2005). La adopción homoparental. *Revista Iberoamericana de Diagnóstico y Evaluación Psicológica*, 19(1), 147-170.
- Garrido, L. i Gil, E. (1997). *Estrategias familiares*. Madrid: Alianza Universidad.
- Gartrell N i cols. (2004) The national lesbian family study: 4—interviews with the 10-year-old children. *Am J Orthopsychiatry*. 2005;75(4):518–524
- Gartrell, N., Banks, A., Hamilton, J., Reed, N., Bishop, H., Rodas, C., Hamilton, J., et al. (1999). The National Lesbian Family Study: 2. Interviews With Mothers of Toddlers. *American Journal of Orthopsychiatry*. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1037/h0080410/abstract>
- Godelier, M. (2004). *Métamorphoses de la parenté*. Paris: Fayard
- Golberg, A. (2010). *Lesbian and gay parents and their CHILDREN: Research on the family Life Cycle*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Goldfried, M. & D'Zurilla, T. A behavioral analytic model for assessing competence. In C. Spielberger (Ed.), *Current topics in clinical and community psychology (Vol. I)*. New York: Academic Press, 1969.
- Golombok, S. & Tasker, F. (2010). Gay fathers. In M.E. Lamb (Ed.), *Role of the Father in Child Development* (5th edition), pp. 319-340. New York: Wiley.
- Golombok, S. (2007). Foreword: Research on Gay and lesbian Parenting: An historical perspective across 30 years. En *Gay and lesbian parenting: New directions (pp. Xvi-xvii)*. New York: The Haworth Press, Inc.
- Golombok, S., & Tasker, F. (1996). Do parents influence the sexual orientation of their children? Findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology*, 32, 3–11.
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F., & Lamb, M. E. (2014). *Adoptive Gay Father Families: Parent-Child Relationships*

and Children's Psychological Adjustment. *Child Development*, 85(2), 456-468. Blackwell Publishing Inc.

- González (2004) i Cols. Ajuste psicológico e integración social en hijos e hijas de familias homoparentales. *Infancia y aprendizaje*, 27, 327-343
- González, M.-M. (2009). Nuevas familias, nuevos retos para la investigación y la educación. *Cultura y Educación*, 21(4), 381-389.
- González, M.-M. y Sánchez, M.A. (2003). Las familias homoparentales y sus redes de apoyo social. *Portularia*, 3, 207-220.
- González, M.-M.; Chacón, F.; Gómez, A.; Sánchez, M.A. y Morcillo, E. (2003). Dinámicas familiares, organización de la vida cotidiana y desarrollo infantil y adolescente en familias homoparentales (pp. 521-606). En *Estudios e investigaciones 2002*. Madrid: Oficina del Defensor del Menor de la Comunidad de Madrid.
- González, M-M. & cols. (2002) El desarrollo infantil y adolescente en familias homoparentales. Informe preliminar. Departamento de Psicología Evolutiva y Educación, Universidad de Sevilla.
- Grimau (2001) Manual sobre "Evaluación Psicológica Forense" Salamanca: Amarú
- Herrera, M-S, (2010). Proyectos familiares y de pareja entre los jóvenes de Santiago de Chile. Última década nº25, CIDPA Valparaíso, diciembre 2006, pp. 43-64
- Institut Català d'acolliment i adopció (2015) Memòria estadística ICAA.
- Instituto Nacional de Estadística (2004). Cambios en la composición de los hogares. Censos 2001. *Cifras INE. Boletín informativo del Instituto Nacional de Estadística*.
- Instituto Nacional de Estadística (2013). Boletín de Datos Estadísticos de Medidas de Protección a la Infancia. Censos 2013. *Cifras INE. Boletín informativo del Instituto Nacional de Estadística*
- Llei 13/2005, d'1 de juliol, per la qual es modifica el Codi Civil en matèria de dret a contraure matrimoni
- López, F. (2014) Experiencia vital, perfil psicológico y orientación sexual de jóvenes adultos con madres lesbianas o padres gays. Sevilla: Tesis doctoral

- MacCallum, F. y Golombok, S. (2004). Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45, (8), 1407-1419.
- Maccoby, E.E. (1992). The role of parents in the socialization of children. *Developmental Psychology*, 28, 1006-1017.
- Marafiotte, R.A. (1985). *The custody of children: A behavioral assessment model*. New York: Plenum Press.
- Martin, A. (1993). *The lesbian and gay parenting handbook*. New York: Harper Collins.
- Martin, C. (2003). La parentalité en questions Perspectives sociologiques. *Noûs*, 5-61.
- Medina, G. (1996). *La adopción*. Santa Fé. Rubinzal Culzoni
- Meil, G. (2005): «La pareja en los proyectos vitales de los jóvenes: deseos y realidades». Revista de Estudios de Juventud Nº67. Madrid: INJUVE.
- Nofal, L. (2010). Adopción homoparental: derechos de LGT a la adopción. Facultad de Derecho y Ciencias Sociales Abogacías. Las tesis de Belgrado. Universidad de Belgrado.
- OMS. (1953). Reunión mixta OMS/ONU d'experts des problèmes de santé mentale se rattachant à l'adoption. Serie Informes Técnicos, 70. Ginebra.
- País, E. E. (2000, 28 setiembre) El supremo derecho de los niños a una infancia feliz. El País Recuperado el 13 de abril de 2016 de http://elpais.com/diario/2000/09/28/sociedad/970092009_850215.html
- Patterson, Ch.J. (2002). Lesbian and gay parenthood. En M.H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting. Vol III* (pp.317-338). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Patterson, J. (1992) Children of lesbian and gay parents. *Child Dev*, 63, 1025-42
- Pedreira, J. L., Piedra, R., & Lago, S. (2000). Parentalidad Y Homosexualidad. *Child Welfare*, (f/)(2001), 1-16.

- Pedreira, J-L. (2005) Parentalidad y homosexualidad. *Revista de Psiquiatría y Psicología de l Niño y del Adolescente*. 2005, 5(1):1-3
- Ricketts, W. y Achtenberg, R. (1989). The adoptive and foster gay and lesbian parent. En Bozett, F. W. *Alternative families*. cap. 6. New York: Harrington Park Press.
- Rosenboom, L. (1991). Recientes resultados de la investigación en torno a la adopción. *Revista Infancia y Sociedad*, 12, 95-104.
- Shelley-Sirecy, L. y Ciano-Boyce, C. (2002). Becoming lesbian adoptive parents: An exploratory study of lesbian adoptive, lesbian birth, and heterosexual adoptive parents. *Adoption Quarterly*, 6, (1), 33-43.
- Stacey, J., & Biblarz, T. J. (2001). (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, 66(2), 159-183.
- Tasker, F. (1999). Children in Lesbian-Led Families: A Review. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 4(2), 153-166.
- Zanonni, E. (2005) Adopción y homosexualidad. Zeus. Colección Jurisprudencial, Rosario. Vol. 27, p. 131